

YAŞAR KEMAL

teneke

ARARAT YAYINEVİ

KAPAK: CEMALETİN GÖKÇE

TENEKE

YAŞAR KEMAL

TENEKE

4. BASKI

ARARAT YAYINEVİ

ARARAT YAYINEVİ

Ararat YAYINEVİ Koll. Şti.

Nuruosmaniye Cad. 24/2

P. K. 819 İstanbul Tel.: 27 04 71

Dizgi Baskı: Dilek Matbaası.

Tel.: 26 63 78

I

Üç aydır kasabada kaymakam yok. Tahrirat katibi Resul Efendi vekillik ediyor. Onun da ha varlığı, ha yokluğu... Yaşlı, sümsük bir adam. Gölgesinden ürüyor. Bu adamla hiçbir iş görülemez. Nisan da geldi çattı. Çeltik ekmek için ruhsatiye müracaatları başladı. Tarla planları, tarla kiralamaları, su kavgaları, alış-verişler, kazıklamalar, kazıklanmalar gırla gidiyor. İllevelakin kaymakam yok. Kaymakama vekalet eden Resul efendi de: «Çeltik işine burnumu sokmam. Valinin beni yerimden atacağını bilsem, burnumu sokmam. Sokmam da sokmam» diyor. Diyor da başka bir şey demiyor.

Resul Efendi, bunca yılın Resul Efendisidir. Karışır mı böyle işlere! Altından ne çıkacağını bilmez mi? Çeltikçiyle, bu namussuzlarla aşık atılır mı, bu ırzı kırıklarla bir ipte oynanır mı, bilmez mi? Çeltikten dolayı, bunca yıl başına o kadar çok işler gelmiştir ki hesapsız. Mesela Sazlıdere köyünün yanındaki Okçuoğlunun çeltik ekmek istediği sahaya ruhsat verse, verse değil, çeltik komisyonunun kararına bir imza bassa yirmi bin lira rüşvet alabilir. Su içinde alır. Alır ama, burnundan fitil fitil geleceğini de bilir. Resul Efendi rahat yaşamak ister, mümkün merteye... Yaş tahtaya basmamak için elinden gelen gayreti geriye komaz. Bilir ki çeltikçilerle iş görmek, itle bir çuvala girmek demektir.

Hiç birisi değil de şu Karadağlıoğlu Murtaza Ağa çekilmez. Başa bela. Deyyusun biri. Resul Efendiyi nerede görse:

«Eee İrasul Efendi, İrasul Efendi, duyduk ki gumisyona irest çekmişsin. Ruskatiyelere, imzanı basmıyormuşsun. Olur mu, İrasul Efendi? Biz seninlen baba dostuyduk. Eee İrasul Efendi... Kaymakam olmayınca İrasul Efendi, siz Abdurrahman Çelşbi oluyormuşsunuz. Öyle duyduk İrasul Efendi.»

Resul Efendi de Murtaza Ağanın karşısında boyun kırar, el oğuşturur, her zamanki, herkese karşı, her yerdeki candan gülümsemesiyle gülümser:

«Ne yapalım, Ağam, sayenizde...» der, şapkasını hürmetlice çıkarıp geçer gider.

«Eee İrasul Efendi... Senin bu iyiliğin yok mu? Bu cana yakınlığın yok mu, adamın elini ayağını bağlayan bu değil mi, İrasul Efendi!

Arkasından söylenen bu sözlere Resul Efendi döner tekrar hürmetlice şapkasını çıkarır:

«Sayenizde ağa hazretleri...» der, yürür.

Neredeyse Nisan çıktı çıkacak. Çeltik komisyonu toplantı üstüne toplantı yapıyor. Bir tek sahaya bile ruhsat verilmiş değil. Sıtma Savaş Doktoru da Resul Efendi gibi bir bela... O da yanaşmıyor imzaya. Korkuyor.

Bütün çeltikçiler, Resul Efendinin başında dönüyorlar, gece gündüz. Resul Efendi lâ diyor da illâllah demiyor.

«Etmeyin eylemeyin,, diyor, boynunu büküp gözlerinde kocaman kocaman yaş taneleri... «Etmeyin eylemeyin Ağa hazretleri. Siz büyük ağalarsınız. Ne istersiniz benim gibi bir Resulden? Emekliliğime bir buçuk yıl kaldı. Günahına girmeyin çoluk çocuğumun. Sokmayın beni bu işe...»

Çeltikçiler bir gün o kadar üstüne vardılar ki, Resul Efendi, o halim selim adamcağız zivanadan çıktı. Bar bar bağırdı:

“İstifa ediyorum. Usandım elinizden deyyuslar, istifa ediyorum. Canımdan usandırdınız.»

Biraz sonra da istifanamesini, istifasının sebeplerini uzun uzun yazdı. Tam beş daktilo sayfası yazdı. İstifanameyi okuyanın yüreği parça parça olurdu. Bu beş aylık kaymakam vekaletinde başına gelenleri, neler çektiklerini bir bir anlatıyordu. Bereket versin ki bazı memurlar, candarma kumandanı araya girdi de istifanameyi kimse okuyamadı.

Resul Efendi, istifanamesini kendini seven memurların, candarma kumandanının önünde gözlerini kapatıp kemali ciddiyetle yırttı. Saatlerce kağıtları küçük küçük, mercimek büyüklüğünde parçalara ayırdı. Masanın

üstüne bir tepe gibi yığıldı. Sonra da sol eliyle sağ avucuna süpürdü kağıtları, çöp sepetine attı. Birdenbire, şimşek gibi, istifa etmiş olduğu, istifasının kabul edildiği, beş parasız, işsiz kaldığı geldi gözünün önüne... Yüreği daraldı. Gözleri karardı. Başı uzun zaman döndü. Sonra içinde zehir gibi acı bir boşluk çörelendi kaldı.

Bir defacık olsun çeltik komisyonuna götüremediler Resul Efendiyi. Korkuyordu. Orada kendisini çok büyük bir felaketin beklediğinden korkuyordu. Çeltik komisyonunun evraklarını getiriyorlardı önüne, elini bile dokundurmuyordu.

Önüne gelene dert yanıyordu:

«Şu kaymakam gelse de kurtulsam. Şu çeltikçiler ocağıma incir dikmeden, sağlıcakla bir kurtulsam...»

«İstifa et, Resul Efendi» diyorlardı. «Kaymakam vekaletinden istifa et de, candarma komutanı baksın biraz da...»

«Edemem,» diyordu boynunu bükerek. «Edemem, vazifedir. Diyecekler ki arkamdan, bakın şu sümsük Resula, bir kaymakam vekilliğinin bile altından kalkamadı. Edemem.

Vazifeden kaçmak yakışır mı bana? Ben otuz senelik devlet memuruyum.»

Bıçak kemiğe dayandı. Bu hal böyle giderse, ne çeltik ekilebilecek, ne bir şey. Ankaraya, Adanaya Resul Efendi aleyhine tel üstüne tel çekildi. Ne rüşvetçiliği, ne namussuzluğu, ne ahlaksızlığı kaldı. Karısının orospu olduğunu, kızını parayla sattığını, Resul Efendinin gece gündüz içerek kaymakamlık odasında nara attığını bile yazdılar. Bütün bu telgraflar, çekildiği andan itibaren satırı satırına kasabada ezbere okunuyordu. P.T.T. Müdürü teli çekmeden önce bir örneğini de yanına alıyordu. Önüne gelene okuyordu.

O günlerde bu teller üstüne ne Ankaradan, ne de Ada-nadan bir haber çıkmıyordu. Belli ki oradakiler böylesi tellere kanıksamışlardı. Kös dinliyorlardı.

Daireden çıkınca Resul Efendi hiçbir yere uğramadan doğru eve giderdi. Bu otuz yıldır böyleydi. Omuzları düşük, yüzü soluk... Kederinden göz kapaklarını kaldırıp da şöyle bir yanına yönüne bakamıyordu. Donmuş gibi, put gibi.

Sıcaklar nisandan başlar. Toprakta sarı, kırmızı, mor, ak çiçekler fışkırdık, dünya yeşil yeşil, bir tazelik içinde yunmuş, arınmış parlarken, Çukurovanın sıcakları çöker..

Resul Efendinin evi, yüksek duvarlı bir avlunun içindeydi. Bahçede beş tane ulu okalıptüs dikiliydi. Karanlık yapraklı. Avlu kapısından eve kadar, çakılla yapılmış bir mozayik üstünde yürünürdü. Ev pembe boyalıydı. Tam alnında, güneşe gelen kapının üstünde bir at kafası iskeleti asılıydı. İskelet mavi boncuklarla, sarımsak, tavuk pisliği, çam kozalağı ile donanmıştı. Pencerelerinden sütbeyaz, sakız gibi sütbeyaz perdeler sarkardı.

Avlu kapısı kahverengine boyanmıştı. Her köşesine de kocaman birer at nalı çakılmıştı. Resul Efendi kapının tokmağına elini götürür götürmez, daha indirmeğe vakit kalmadan kapı açılıverirdi.

Resul Efendi en güzel, en çocuksu gülümsemesiyle güler:

«Merhaba hanım!» derdi.

Hanım da Resul Efendi gibi ufacık tefecikti. Sütbeyaz. ama görülmemiş bir beyazlıkta başörtü bağlardı. Büyük gözleri, kederli gölgeli dururdu. Ön üst iki dişi çok büyüktü, dudaklarının üstüne taşıyordu. Ama nedense bu, hanıma çirkinlik vermiyor, aksine onu güzelleştiriyordu. Bu kazma dişler herhangi bir erkekte, herhangi bir kadında olsaydı yüzüne bakılmayacak kadar çirkinleştirirdi.

Hanım hürmetle, muhabbetle kapının bir tarafında durur: «Hoş geldin Resul Efendi,» derdi.

Eve doğru, ağır ağır, yumuşacık yumuşacık yürüyen zevcinin peşine takılır, bir adım arkadan onu takip ederdi. Resul Efendi balkonun altında durur, taşlıkta ayakkabılarını çıkarır, iskemleyi altına çeker, ayaklarını uzatırdı. Hanım, Resul Efendinin ayaklarını belki bir saat ova ova yıkardı.

Bu arada yukardan kız iner. on dokuzundadır. Kara kaşlı, kara gözlü, son modaya göre giyinen, uzun boylu bir kızdır:

«Hoş geldiniz babacığım,» der.

Resul Efendi başını kaldırıp gülümser.

Daha elini tokmağa götürmeden kapı açıldı. Gözü karısını görmedi. Gözlerinin önünde hayal meyal bir beyazlık sallanıyordu. Karısının «hoş geldin» dediğini de duymadı. Yürüdü. Taşlıkta durmadan, ayakkabılarını çıkarmadan yukarı yürüdü. Kendisini halsiz sedire attı. Sigara sarısı yüzü, daha sararmış, kırışık içinde kalmıştı. Hatları bıçak gibi keskinleşmiş, gülümsemesi bir daha açılmamasına yüzünde donup kalmış gibiydi.

Hanım telaşla:

«N'oldu? N'oldu sana böyle, Resul Efendi? N'oldu?»

Resul Efendi gözlerini kapamış, başını beyaz badanalı duvara dayamıştı.

«N'oldu?»

Dudakları usuldan aralandı. Beyaz saçlı başı duvardan ayrıldı:

«Beni başka bir kazaya vereceklermiş. Aleyhime çok tel çekmişler. Yaa hanım!»

Hanım:

«Uuy,» diye inledi. «Uuuy! Ocağımıza incir diktiler, ocakları sönesiceler, uuy!»

Kız da işi öğrendi. Oralı bile olmadı.

Anası boyuna düşünüyordu:

«Uuuy ocakları sönesiceler, uuuy! Ne yaptık sizlere? Elden geldikçe iyilik ettik. Uuuy!,,»

Resul Efendinin başı duvarda, yüzü mermer gibi, mermer gibi soğuk, hareketsiz, Resul Efendiyi bilenler, şimdi görseler, bu adamın Resul Efendi olduğuna tövbeler olsun inanmazlar. O çocuksu, şakacı, babacan yüz bu mu? Tövbeler olsun kimseler inanmaz.

«Uuuy! Körolasıcılar. Biz ne yaptık size? Uuuy!»

Gün batmıştı ki Resul Efendi derin bir uykudan. uyanırcasına başını duvardan ayırdı:

«Hiç bir şeye yanmıyorum da Hanım, evimde doğru dürüst bir yalcık oturamadım ona yanıyorum. İşte ona yanıyorum. Sus hanım sus! Allah kerim.»

Hanım:

«Uuuy.» diyor.. Uuuy! Böyle de iş olur mu?»

İki gözü iki çeşme.

Ertesi gün, daha ertesi gün evden çıkmadı Resul Efendi.

On beş gündür, her Allahın günü böyle kara haberle geliyordu Resul Efendi. Evi birbirine katıyordu. Günden güne kara haberlerin şiddeti daha da artıyordu. Günden güne Hanımın «Uuu uy»ları bir çılgılık halini alıyordu. «Uuuy uy gâvurlar, yezidler, dinsizler, kan emiciler uuuy!»

Her gün, hanım kapıda bir eli yüreğinde, bir eli sürgüde, titriye titriye kocasını bekliyor dışarda ayak sesi duydukça yeni bir felaket haberi alacak diye ürperiyordu.

Bu arsayı on yıl önce almıştı. Yıllar yılı o ev senin bu ev benim, kırık dökük evler, tahtakurulu, tozlu evler canlarına tak demişti.

İkinci yıl taşını getirtti. Yığdırdı arsanın ortasına... Üçüncü yıl keresteyi aldı, dördüncü yıl çinkoyu... Beşinci yıl duvarının örülmesine başlandı, altıncı yıl üstü örtüldü. Tam onuncu yıl, pembe badana vuruldu. Resul Efendi yeni evine taşındı... Mesuttular. Aylarca karı koca evlerinden başka hiçbir şey konuşmadılar. Bir pencere üzerinde günlerce konuşuyorlardı. Bir

saksının nereye konacağı büyük mesele oluyordu... İşte böyle devam edip giderken hayat, olanlar oldu. Resul Efendi kaymakam vekili oldu. İlk günlerde sevinçlerinden başları göğe değdi. Vakta ki çeltik zıkkımı çıktı. O gün bugündür, güzelim evin içinde bir yas havası...

İşler sıkıştı, işler sarpa sardı. Şimdiye kadar, Resul Efendiyi ciddiye almayan çeltikçi Ağalar, ondan ciddi ciddi, başlarına çökmüş, kurtulunmaz bir belaymış gibi söz açmaya başladılar. Telgraflar bir semere vermeyince açıktan açığa tehdit etmeğe başladılar.

Bir öğle üstü Resul Efendi daireden dönerken önüne Murtaza Ağa çıktı. Bir hışım gibi, gözleri dönmüş karşısına dikildi:

«İrasul Efendi, İrasul Efendi, benim toprağa döktüğüm servetim senin gibi yüz itin kanına değer. Bu bok imzanı at gayrı kağıtların altına... Olmaz mı? Senin yüzünden ben servetimi batıramam. Şunu iyi bil ki, İrasul Efendi, bir kuruşunun bedeli elli kuruştur.»

Elli kuruştur'u duyunca Resul Efendi olduğu yerde birkaç kere döndü. Gülümsemek istedi, gülümsiyemedi. Sendeledi. Bu sırada Murtaza Ağa onu kolundan tuttu:

«Elli kuruştur!»

Baş dönmesi azıcık geçen Resul Efendi:

«Sahiden mi söylüyorsun Ağa hazretleri? Sahiden mi? Ama ben sana ne yaptım?»

Ağa kızdı:

«Daha ne yapacaksın yezid? Evimi başıma yıktın.»

Az kendine gelen Resul Efendi, her zamanki halini gülümsemesini takındı, hürmetle şapkasını çıkardı, Ağayı selâmladı.

«Baş üstüne Ağa hazretleri... Sayenizde her şey... Ağa hazretleri...»

Murtaza Ağayı iyi bilirdi. Bir sürü adam öldürtmüş, nasıl yatmış bu kadar cinayetin üstüne, bilirdi. Candarma zabiti Şükrü Beyi tuzağa nasıl düşürtüp öldürtmüştü, bilirdi.

Başında, bir kurşun hızıyla «Elli kuruş...» lafı dönüyordu.

Eve ölü gibi girdi. Ondan sonradır ki geceleri kapıya kilit üstüne kilit vurdu. Pencerelere kum torbası doldurdu. Bacaya bile kum torbası koydurdu. Bacadan bomba atarlar diye korkuyordu. Gözlerine uyku girmiyordu sabahlara dek... Ha şimdi geldiler, ha gelecekler diye.

Bir deri bir kemik kaldı. Kaldı ama, bir iyi haber de yüreğini hoplattı. Zarfı açtığı zaman gözünün önünde bir güneş çağıltısı içinde harfler uçtu. Bir okudu, bir daha okudu. Bir daha, bir daha okudu... Evirdi, çevirdi okudu. Sonra nüfus memuruna gitti. Ona da okuttu...

Kağıdı güzelce dürdü büktü cebine koydu, mesai saati dolmadan, hızla koşarcasına eve gitti. Otuz yılda ilk defa böyle oluyordu belki. Mesai saatinde Resul Efendi dışarda ha! Vay anasını! Olacak iş değil. Kasabalılar bu saatte Resul Efendinin böyle koşarcasına yürüdüğünü görseydiler, yahut dikkat etseydiler mutlak küçük dillerini yutarlardı.

Bunca yıl aynı ölçülü adımlarla, aynı kaldırımdan gidip gelmiş, aynı şekilde selam vermişti. Belki de otuz yılda, her gün aşağı yukarı aynı izlere basmıştı.

Bu sefer, belki de otuz yılda ilk defa, elini tokmağa değdirmeden kapı açılmadı. Tokmağı üç defa vurdu. ferden huzursuz bir ses:

«Kim o?» diye sordu.

Resul Efendi:

«Benim,» dedi ürpererek.

Hanım, ayakları ayaklarına dolaşarak koşa koşa geldi:

«Aman Allahım, aman Allahım...»

Kapıyı açıp da kocasını görünce şaşırđı. Resul Efendi gene o eski çocuksu gülümsemesiyle pırıl, pırıl duruyordu. Aman Allahım, aman Allahım... Hanım gene kapının yan tarafına durdu. Resul efendi gene eskisi gibi gülümseyerek önünden geçti. Taşlığa gelince ayakkabılarını çıkardı, leğene uzattı. Karısı geldi, ova ova yıkamağa başladı. Günlerdir zevcinin ayaklarını ovamıyordu.

Sonra:

«Hanım,» dedi, «bak ne oldu.»

Hanım meraktaydı.

Cebinden kağıdı çıkardı ağır ağır, yumuşak yumuşak gülümseyerek açtı. Okudu.

Hanım:

«Çok şükür Allahıma... Bu gününü de göreceğ miydim Allahım? Çok şükür.»

Sonra Resul Efendi bir türkü gibi tutturdu, boyuna kaymakamın adını tekrar ediyordu:

«Fikret Irmaklı, Fikret Irmaklı... Yeni çıkmış daha mektepten. İlk memuriyeti bu. Fikret Irmaklı... Fikret Bey... Daha genç... Fikret Irmaklı... Fikret Bey...»

II

Ev işiyle bizzat Murtaza Ağa uğraşıyordu. Kasabanın en güzel evi çeltikçi Uzun Rahmetindir. Uzun Rahmet evi geçen yıl yaptırdı. Yapılırken ev dillere destan oldu. Bittiği zaman sırf bu evi görmek için köylerden insanlar geldi. Bu evden başkası yakışmazdı genç kaymakama. Bu bir hayat memet meselesidir.

Evin döşeme işini Kemal Taşan üzerine aldı. Kemal Taşan Ziraat Okulu mezunu, birkaç yıl memuriyet yapmış sonra istifa etmiş. İki yıldır da çeltikten çok kazanan, kasabada en şık giyinen, konuşmasını bilen, sözlerinin arasına ağır lügatlar karıştıran bir gençtir. Bu işi bilir.

Kaymakam bekarmış. Nasıl olsa evlenecek. Karyola iki kişilik, yatak som kuş tüyü... Halılar İsparta olmaz, Eğin olacak...

Yani evi öyle döşediler dayadılar ki, sorma! Duvarlarda tablolar bile eksik değildi. Duvarda on, on beş tablo vardı. Görenin ağzının suyu akar. Hele bir tane vardı bir sazlık... Sazlığın kamışlarının üstünden gün batıyordu. Suları kırmızıya boyanmıştı. Kamışlar rüzgarda sallanır gibi... Tut kopar, öyle canlı... Bölük bölük turnalar dönüyordu göğünde.

«Ev bitti mi? Her şey tamam mı?»

«Tamam Aşam»

Murtaza Ağa, Mustafa Patır Patır, beş altı tane çeltikçi ağası daha evi gezmeğe gittiler. Ev gerçekten güzeldi, güzel döşenmişti. Murtaza Ağa kalın dudaklarını yalayarak:

«Kaymakamıma da yakışmış oğluma da lâyıık,» dedi.

Gelen genç olsun, bir kasabaya o kadar kötü ihtimalleri göze alarak gelsin, sonra da böyle güzel, Cennet parçası gibi bir eve girsin... Onun işi tamamdır. Murtaza Ağa bunun başka türlü olamayacağını katiyetle bilir.

Tecrübeyle sabittir. Böylesi genç, kim olursa olsun, al kullan, maşa yap. Dünyanın en güzel maşaları böylesi genç idare adamlarından yapılır.

Kaymakam Fikret Irmaklının kasabaya tayini haberi on gün önce kasabaya gelmesine rağmen, hakkındaki her şey biliniyordu. Nerde doğduğu, babasının anasının kimler olduğu, mali durumu, okulda nasıl bir talebe olduğu, kızlara, kadınlara düşkün olup olmadığı, içerse ne kadar içtiği, nelere düşkünlüğü her şeyi ama her şeyi biliniyordu.

Bir fotoğrafı bile ele geçirilmişti. Elden ele dolaşıyordu.

Kasabada on dört otomobil vardı. Yakın kasabalardan daha getirtildi. İki de otobüs vardı. Otomobiller, otobüsler, bayraklar, çiçeklerle süslendi. İki davul zurna getirtildi. Aleste... Kaymakam, Ceyhan istasyonunda bir heyet tarafından karşılanacak, alıp getirilecek.

Günü, saati, dakkayı öğrendiler. Bir âlâyı vâlâ ile cuma günü saat beşte yola çıkıldı. Otomobillere en güzel elbiselerini giyinmiş çeltikçi ağaları, memurlar binmişlerdi. Otobüslere kasabanın delikanlıları çığırtkanları, «yaşa, varol,» diye durmadan bağırarakları bindirilmişti. Otobüslerin en üstüne binmiş davulcular boyuna durmadan çalıyorlardı. Kasabadan bir hay-ü-huy içinde çıkıldı.

Otomobiller Ceyhan istasyonunun önüne sırasıyla, güzelce dizildi. En öndeki çiçekler içinde kalmış otomobil. son model bir Kayzerdi.

Derken, Kaymakamı getiren Ekspres istasyona girdi. Kemal Taşan tetikteydi. Hemen trene atladı. Arkasında iki kişi vardı. Kaymakamın fotoğrafı elindeydi. İkinci mevkide-saçları düz, uzun saçları daima alınına, gözlerine düşen bir genç gördü. Uzun yüzlü, solgun tenli, kara kaşlıydı. Gözleri kahverengi, elaydı. Dudakları incecik, bir çizgiydi. Delikanlı güçlkle yukardan, sepetler, heybeler arasına sıkışmış bavullarını indirmeğe çalışıyordu. Pantolonu kırışık içindeydi. Yüzü, beyaz gömleği tren dumanından tüm kire kesmişti. Kemal Taşan, bir elindeki fotoğrafa, bir de delikanlıya baktı. Anladı. Başkası olamaz. Yaklaştı:

«Müsaade buyurun beyefendi. Müsaade buyurun da adamlar alsınlar.»

Delikanlı şaşaladı, çabuk çabuk:

«Ben indiririm efendim. Ben, ben indiririm.»

«Estağfurullah, estağfurullah, efendim. Adamlar alsınlar.»

Elini uzattı:

«Ben kasabadan Kemal Taşan, efendim. Sizin için geldik, efendim.»

Delikanlıda şaşkınlık:

«Sizin için efendim...

Adamlar bavulları yüklendiler.

«Müşerref olduk efendim. Bendeniz Fikret Irmaklı. Teşekkür ederim. Ne zahmet! Teşekkür... Çok çok teşekkür ederim.»

«Kemal Taşan. Eşraftan, Ziraatçi.»

«Müşerref olduk efendim. Ne zahmet.»

İçinde korku vardı. Anadolu kasabaları için kendisine neler anlatmışlardı! Uçsuz bucaksız bozkırların ortasında bir tepeye sırtını dayamış, birkaç toprak dam. Susuz. Kışın kar altında, yazın toz içinde. Yalnız. Sonra ağalarla hır* sızlarla, eşkiyalarla cebelleşmeler. Kasaba insanları deyince gözünde poturlu, kangal bıyıklı, yanları tabancalı, saldır-malı... Hele eşrafı bir anlatmışlardı ki... Kemal Taşan!... Eşraftan!... Ziraatçi... Yüzü itimat telkin eden bir yüz, Kemal Taşanın. Kumral saçları gür, dalgalı... Genç yüzündeki hatlar gergin, cild cilalanmış gibi... Siyasal Bilgiler Okulunda Sarıyerli Nüzhet... Nüzhet en candan arkadaş... Kemal Taşan ne kadar Nüzhete benziyor. Gülüşü tıpkı... Nüzhetin dudaklarında daima bir tango bulunurdu. Kemal Taşanda o eksik.

Vagonun kapısına geldiğinde şaşkınlığı bir kat daha arttı. Yüreği daralacak kadar heyecanlandı. Bir an durdu, tek sıra olmuş, kendisini istikbale çıkmış insanları seyretti. Genç yaşlı beş yüz kişi, asker gibi tek sıra olmuşlar, gözleri vagonun karşısında... Gözleri yaşardı. Kendisini tutmasa,

olduğu yere vagonun basamağına oturup hüngür hüngür ağlayacak. Bir coşkunluk içinde başı döndü. Sarhoş gibi sendeledi.

Kemal Taşan:

«Buyurun Beyefendi. Buyurun, buyurun, efendim.

«Şu Anadolu insanı, misafirperver, asil, kahraman, yoksul, yiğit... Şu Anadolunun kutsal insanları. Bunlara hizmet etmek büyük şeref... Ahırlarda hayvanlarıyla onlar gibi yatmak, onlar gibi yemek... Onlar gibi sineklere yenmek... Onlar gibi... Onlara hizmet etmek ne şeref...»

Kemal Taşan, sırasıyla takdim ediyordu.

«Karadağlıoğlu Murtaza Bey, eşraftan, ziraatçi... Ok-çuoğlu Mustafa Bey, eşraftan, ziraatçi... Mehmet Dalkesen, eşraftan ziraatçi...»

Gözlerinin içine minnetle bakarak titriyerek, var kuvvetiyle ellerini sıkarak:

«Müşerref olduk efendim. Çok çok şeref bahşettiniz... Çok çok efendim. Müşerref olduk.»

«Mustafa Patır Patır efendim. Ziraatçi, eşraftan.»

«Müşerref olduk.»

«Emin Çelikdemir, eşraftan, büyük çiftçilerimizden.. Şeref Bey, Deiihorozlu Şeref Bey, büyük çiftçilerimizden...»

Kaymakam teker teker herkesin, karşılamağa gelen her çocuğun, delikanlının elini sıktı. Aynı muhabbet, aynı heyecanla sıktı. Herkese, davulculara bile, aynı heyecanlı aynı sıcak sesle, «müşerref olduk, efendim» dedi.

Kaymakam önde, alnına düşen saçlarını habire elleriyle arkaya ata ata, kalabalık arkada, istasyonu çıkıp otomobillere doğru geldiler. Bu kalabalığa istasyon halkı da birikmiş, kalabalık iki üç misline çıkmıştı.

Kemal Taşan, Murtaza Bey, Okçuoğlu birbirlerine çarpa çarpa çiçekli otomobilin kapısını telaşla açmağa seğirttiler. Kapıyı, o uzun boyuyla Murtaza Ağa, iki büklüm olarak açtı: «Buyurun Beğem, efendim. Gaymakam Beğemiz bizim. Sevgili gaymakamımız.»

«Estağfurullah efendim. Estağfurullah.»

Kaymakamdan sonra herkes otomobiline bindi. Delikanlılar, çığırtkanlar, davulcular otobüslere doldular. «Yaşa, varol,», sesleriyle istasyon çınladı. «Çok yaşa kaymakam. Ya ya ya şa şa şa Kaymakam çok yaşa.»

Kafile yola düştü. Çiçekli otomobil önde, ötekiler, itibar sırasıyla arkada.

Kaymakamın sağına Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, soluna da Kemal Taşan bey oturmuştu. Yarım saatlik bir yol alabilmişlerdi ki Kaymakam kendini toparlayabildi. Gülümsiyerek bir sağına bir soluna baktı. Alnına dökülen uzun saçlarını, bir baş çırpmasıyla arkaya attı:

«Kusura kalmayın. Çok çok heyecanlıyım. Çok çok... Şaşkına döndüm... Dilim tutuldu. Bize Anadoluyu cehennem gibi tanıtmışlardı. Halbuki. .. Şimdi şu insanların her biri kardeşlerim, babam gibi... Eşraf mı? Ben eşrafı canavar, haydut, eşkiya bilirdim... Şu beyler mi eşraf? Anadalunun eşrafı dedikleri bu efendiler mi? Allah aşkınıza bunlar mı?»

Kemal Taşan gülerek:

«Eşraf biziz işte efendim.»

«İnanamıyorum, inanamıyorum. Bunlar, bu insanlar için canın! verir insan. Hizmet etmek değil yalnız. Can bile...»

«Bakmamışlar efendim, bakmıyorlar Anadoluya... Bakmamışlar. İşte bu aziz insanların yurdu gerilik içinde, pislik içinde çalkanıyor.»

Kaymakam:

«Gelmeden önce kasabanız hakkında epeyce tahkikat yaptım. Mütegalibeler, yobazlarla doluymuş. Öyle mütegalibeler varmış ki efendim, dağlarda yirmi otuz eşkiyası bulunmuş eskiden. Hâlâ da türlü

melanetle ortalığı karıştırıyorlarmış... Her şeyi etüd ettim, her şeyi göze aldım da geldim efendim.»

Murtaza Ağa gürlledi:

«Var efendim. Çok namussuz mütegalibe var. Yok mu yani? O eşkiya sahiplerinin, o namussuzların hepsi duruyor. Cin Hoca namussuzu duruyor, Alacalı Veli Ağa duruyor, Gümüşlüoğlu namussuzu duruyor. Türlü melaneti yapıyorlar. Bir fırsat bulsalar, yeniden yirmi otuz değil, yüz tane eşkiya çıkarırlar. Yaa efendi Gaymakamım. Gözel efendim. Burda mütegalibe mi ararsın. Bereket ki kasabaya gelemeler o kâfirler. Tüm köyleri pislerler.»

Kaymakam:

«Mücadele edeceğiz, hepsiyle, cümle kötülüklerle mücadele edeceğiz. Diyorlar ki, bu kasabada sıtma çokmuş. Her yıl binlerce kişi sıtmadan ölmüş. Çocuklar yaşamazlarmış. Bir mektup aldım efendim.»

Murtaza Ağa heyecanla atıldı:

«O namussuz kör Cemallen, Pehlivan Usta yazmıştır. Bize düşman.»

Murtaza Ağanın bu ihtiyatsızca konuşmasını örtmek için, Kemal Taşan söze karıştı:

«Var efendim. Ölüm var. Hayat seviyesi çok düşük. Görseniz yaşayışlarını, bunlar bütün bütün niçin ölmüyorlar dersiniz. Yaşamaları mucize. Evleri bataklığın üstüne, kamışlardan, sazlardan yapılmıştır. Altından sular kaynar. Hayvanlarıyla birlikte burada, yalnız yağsız bulgur yiyerek, yaşarlar efendim. Yalnız bulgur ve ekmek. Bir de baharda ot yerler. Kaynatıp yerler. En büyük gıdaları ekşi- ayrandır. Yaşamaları mucize zaten.»

Kaymakam, şaşkın yüzünde hayretten açılmış gözlerinde büyük bir acıyla Kemal Taşana döndü:

«Demek öyle Kemal Bey?»

«Göreceksiniz efendim. Yüreğiniz parçalanacak. Göreceksiniz.»

«Hep sıtmadan ha?»

Murtaza Ağa irkildi. Sinirleri gerildi. Kendi kendine: «O namussuz K r Cemal, o Danacı Halilin eli galem tutan irezili Pehlivan Usda. Onun mektibi...»

Kemal Taşan:

«Mübalağa etmişler Kaymakam bey. Sıtma yok değil, yok değil ama o kadar da değil... Eskiden çoktu. Azalıyor. Gittikçe azalıyor. Yardım ediyor köylüye, korunmasını öğretiyoruz. Faydası oluyor. Şimdi daha iyiler.»

Kasabaya geldiklerinde neredeyse gün batacaktı. Kasabanın dıŐına, köprünün üstüne, yüzlerce insan, kadın, erkek, çoluk  ocuk yığılmıştı. Arabalar ortalarından geçerken çıt çıkarmadılar. Kaymakam Şapkasını otomobilin penceresinden çıkararak onları teker teker selamladı. Onlar boş, hayret dolu gözleriyle bu  i ekli arabaya bakıyorlardı. Gelin arabası gibi. Kaymakam buna bir mana veremedi.

Köprüden doğru kasabaya girildi. Sol tarafta saz evler vardı. Sağ tarafta büyük, biçimsiz, beyaz badanalı eşraf evleri yükseliyordu. Parkeleri bozuk çarŐıdan geçilerek Őehir kulübüne varıldı. Kul pte önce bal Őerbeti ikram edildi. Yaranmak için dalkavukluğun bini bir para. «Vakit geldi geçiyor. Bir tek sahaya bile ruhsat alınmış değil. Amanı bilin mi, huylanmasa Şu kaymakam, aksilik etmese... KeŐiftir, tavadır diye oyunlar çıkarmasa... Amanı bilin mi?»

İstasyondan beri beraber geldikleri için herkes Murtaza AĞanın başına toplanmış, huyunu husunu soruyorlar Kaymakamın.

Murtaza AĞa coŐmuş:

«Sonradan görmüş deel, o İrasul teresi gibi... Adam evladı. Bana, «AĞa, dedi, seni he  beyle bellemiyordum. Sen adamın tekesiymişsin, dedi, senin hakkında kötü mekdip ulaŐtırdılar bana.» Kim yetiŐtirir mekdibi, o guminist K r Cemallen, Danacının oğlu Pehlivan Usda... «Seni gördüm, derakap fikrimi deĖiŐtirdim» dedi. «Yarın gel urus-katiyeni al!» dedi. «Ben kul olana kötülük edecek adam deelim» dedi. Çok iyi bir adam Gaymakam.

Daha iyi olmasın mı baba, herif İstanbulun Gadıköyünde dünyaya gelmiş. Padişahlar şehrinde. Bir datlı adam ki... Gözümün bebeğini yesin, Murtaza Ağası onu zengin, lord edecek... Sırtını Murtaza Ağasına dayanan zarar görmüş müdür şimdiye kadar? Hıı söylen, görmüş müdür? Gözümün çiçeğini yesin Gaymakam. Çok iyi bir adam. Asilzade. Asilzadeden kemlik olur mu?»

Nazifoğlunun lokantasında yüz kişilik bir ziyafet için hazırlıklar yapılmıştı. Oraya gidildi. içildi. Kaymakamın gene sağına Kemal Taşan Bey, soluna da Murtaza Ağa oturmuştu.

Masanın öteki başında da Tefvik Ali Bey oturmuştu. Eski hukukçulardan, şimdiki çeltikçi ağalardandı. İki de birde, yani her dakikada bardak kaldırılıyordu. Kaymakamın şerefine. Bahtiyar, mesut, şirin, yeşil kasabanın şerefine.

Tefvik Ali Bey dayanamadı. Sandalyasının üstüne çıktı. Çok heyecanlı bir nutka başladı. Uzun uzun Millî Mücadeleden, o ve arkadaşlarının Millî Mücadelede ne kadar yararlıklar yaptıklarını, düşmanı kovup, bu mukaddes vatan parçasını nasıl kurtardıklarını, Belediye Reisliği zamanında kasabaya park yaptırdığını, kasabayı böyle yemyeşil hale kendisinin getirdiğini, kasabanın yarın genç Cumhuriyet çocuklarının idaresinde daha güzel, daha müreffeh olacağını söyledi. Sonra sözü Kaymakama getirdi. Kasabalarının çok çok talihli çok talihli bir kasaba olduğunu, çünkü böyle genç, dinç, cesur, vatansever kutsal idarecilere düştüğünü anlattı. Sözlerini bitirdikten sonra geniş temennalarla Kaymakamı selamladı, sandalyeden yıkılırcasına indi.

Tefvik Ali Beye Kaymakam cevap vermek zorunda kaldı. Çakırkeyfti. O da bu kasabaya, bu güzel kasabaya, bu kardeş insanları, bu sıcak kanlı insanları olan kasabaya tayin edilmiş bulunduğundan sonsuz sevinç duyduğunu, elinden gelen her türlü çalışmayı, kanının son damlasına kadar yapacağını... Bir bataklık, bir sıtma yuvası olan kasabayı bu belalardan kurtaracağını, sıtmanın kökünü kurutup, kasabaya mutlu bir yarın hazırlayarak ödevini yapacağını, heyecandan boğula boğula, kesile kesile söyledi. Bu kasabanın sıcak kanlı insanlarına kardeşçe duygularla bağlı olduğunu, hemen bağlandığını, ömrünün sonuna kadar da bağlı kalacağını ilave etmeyi de unutmadı. Yerine oturdu.

O konuşurken, yarı sarhoş olan Murtaza Ağa ikide bir ona dönüyor:

«Gözümün çiçeğini ye, Gaymakamım,» diyordu. «Gözümün yağını ye oğul...»

Ziyafet büyük bir muhabbet içinde bitti. Kaymakamın başı dönüyordu. Tozlu yol, çiçekli otomobil, Hukuk mezunu, Ziraat Fakültesi mezunu, Avrupa görmüş eşraf... Candan karşılanma... Başı dönüyordu. Yolda uzun uzun kavaklar görmüştü. Tozlu... Nermin kavakları anlatırdı. Dolma bahçeden Beşiktaş'a giden yolda anlatırdı. Öğleden akşama kadar, ulu ağaçlarla üstü örtülü yoldan gider gelirlerdi. Nermin yolların uzun, garip, tozlu, yalnız kalmış, mahzun sonsuzluğa sallanan Anadolu bozkırlarının kavaklarını anlatırdı. Dolmabahçenin önündeki deniz koyu kül rengi bir mavi. Sis içinde kalır bazı bazı... Sisin altında, ötesinde deniz köpürür. Kıyıları çarpar. Turuncu boyalıdır o mavna... Hey kardeşim Temel Kaptan, canımın içi Temel Kaptan! Elleri kocaman, tuzlu, kırıksık içinde... Dolmabahçeyle Beşiktaş arası gölgeii yol... Yaprak içinde, yaprağa batmış Güvercinli yol... Pırıl pırıl taksiler geçer, altın sarısı yapraklara konmuş güvercinler uçarlar. Bir tanesi vardı içlerinde, süt beyaz. Yola konmazdı. Yol üstünde uçarak dolaşırdı. Altın sarısı çınar yapraklarına pırıl pırıl! akan taksilerin tekerlekleri gömülür... Dolmabahçe Beşiktaş arası asphalt. Çınarlar uzun, hayat dolu. Sonbahar yapraklarını dökmüş. Beşiktaşta Barbaros Heykeli... Ne güzel! Palasını çekmiş leventler. Sonsuz, sonsuz maviler. Deli dalgalar. Sarı çınar yaprakları, asphalt kokusu... Ne temiz ev, sabun kokuyor çarşaf. Üsküdar... Annesi beyaz başörtülü, mavi kocaman gözlü. Uzun beyaz parmakları, saçlarının arasında dolanır, gıdıklanır. Süzülen bir ılıkılık. Süzülen sevgi... Annenin çarşafı sakız gibi. Mis gibi sabun kokar. Üsküdarın incirleri, koyu, ağır gölgeli. Sinan Camii... Bakmağa doyamazsın. Avlusunda kaydırak oynanır...

Sabun kokusu... Mis gibi...

Kaymakam yirmi dört yaşın heyecanı ile sabaha kadar düşündü durdu. Gözüne uyku girmedi. Nerminin babası Defterdar Hüsnü Beyi düşünürken, günün ilk ışıkları pencereden giriyordu. «Oğlum Fikret Bey,» diyordu. Ne diyordu Hüsnü Bey? Uzun, kırçıl bıyıklarını burarak ne diyordu? «Oğlum,» diyordu. «Sen sen ol, görünüşe aldanma. İnsanlar iki yüzlüdür.»

«Aldırma,» dedi kendi kendine. Uzun zaman yatakta döndü durdu. Demek böyle. Demek eşraf dedikleri... İnsanları daima görmeli. Tanınmalı. Ondan sonradır ki hüküm vermeli. Daha sıhhatli olur.

Yataktan ağır ağır kalktı. Uzun uzun duvardaki resimlerin önünde durdu. Sazlık, bataklık resimleri, resimlere gülümsedi. Kasaba zevki. Picassoyu asacak değıller ya. Ne de güzel ev. Banyo bile var. Yeşil fayanstan... Duşun altına girdi... Titredi.

Giyindi. Tam saat dokuzda on kala çıktı. Kapıcı kahvaltayı masanın üstüne hazırlamıştı. Bakmadı bile. Sabahları kahvaltı etmezdi.

Bol bir güneş dolduruyordu ortalığı. Zeytin ağaçları dikili bahçelere... Yaşlı zeytinler... Baş önünde doğru daireye gitti. Onu kapıda Resul Efendi karşıladı. İki büklümdü. Kaymakam merdivenlerden yukarı çıkarken, yukarda bekliyordu. Eğilerek Kaymakamın elini tuttu, öpecekti, vazgeçti. Ne kadar da genç. Onuruna yediremedi. Kaymakam bunun farkında olmadı. Yoksa elini çekerdi utanarak. Beklemiyordu.

«Buyurun efendim. Hoş geldiniz. Odanıza, odanız burası...»

Odanın mobilyeleri, kurt yeyip delik deşik olmuş bir masa, kirden sakız bağlamış, yağlı yağlı parlayan bir sandalye, döşemesi yırtılıp somyaları dışarı fırlamış bir koltuktan ibaretti. İrkildi. İçinden iğrenme, kusmak geçti. Hafif de başı ağrıyordu zaten. Kaşlarını çatı:

«Kaymakam odası bu mu?»

«Bu efendim.»

Geçti oturdu.

Resul Efendi kendisini tutamadı, geldi karşısında el pençe divan durdu:

«Size minnettarım Beyefendi,» dedi... Çok çok minnettarım efendim.»

Sormadı. Trenden beri öyle inanılmaz şeylerle, öyle iltifatlarla karşılaşmıştı ki, bunu da bir iltifat saydı, sebebini sormadı. Yalnız gülümsedi.

Memurlar, şefler, ağalar, eşraf, doktorlar, avukatlar, muhtarlar ileri gelen köylüler akşama kadar Kaymakama «hoş geldin» ziyaretinde bulundular. Kaymakamlık dairesi arı kovanı gibi. işledi akşama kadar. Kaymakam serseme döndü. Aptallaştı. Sevinç mi, keder mi, acı mı, içinde bir kıpırdanma var. Bilmiyor. Öğle yemeğinde, akşam yemeğinde de eşraf yakasını bırakmadı. Bu böyle mi sürecektir? Düşünemiyordu. Doğru eve gitti. Yattı. Hemen uyudu.

Ertesi sabah dinç, neşeli uyandı. Bir zaman kocaman evin içinde gitti geldi. Dudaklarında bir ıslık... Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisinden bir parça...

Gün zeytin ağaçlarının pencereden görünen dallarını parlatıyordu. Karşıdaki, deniz misali dalga dalga ovoidan sesler yükseliyordu. Ovanın ortasında bir gümüş kıvrımı parlaklığında akan çay uçacakmış gibi koşuyordu. Yükseliyordu. Sislerin üstüne üstüne yükseliyordu.

Dönüp dönüp aynı parçayı çalıyordu. Habire aynı parçayı... İçinden bir aydınlık su boşanmıştı. Sevinç, aydınlık aydınlık parlıyordu, akıyordu içinden. Kainatı aşkla, muhabbetle kucaklayası geliyordu. Taşı toprağı, dalları ışıl原因an zeytin ağacını, cıvıl cıvıl serçeyi... Cümle yaratığı.

Tıraş oldu. Yıkandı. Sokağına çıktı. Çarşayı bir uçtan bir uca dudağında Dokuzuncu Senfoni ile geçti. Her dükkancıya selam verdi. Muhabbetle. Sevinçle makamına oturdu. Çünkü kirli oda, kurt yeniğı masa, sakızlı sandalye sanki kaybolup gitmişti. Ne sakız kirini, ne kurt yeniğini gördü.

Az sonra Ziraat Teknisyeni koltuğunda bir sürü dosya geldi:

«Efendim,.. dedi, «Sizi bekliyorduk. Çeltik ruhsat zamanı neredeyse geçecek. Müracaatlar yığıldı. Bu gün çeltik komisyonu toplantısı var. Başkanlık edeceksiniz. Ruhsatıyeler verilecek...»

Birtakım dosyalar planlar, krokiler gösterdi. Kaymakam birşey anlamıyordu. Üstünkörü baktı geçti:

«Peki peki, komisyonda hallederiz.»

Öğleden sonra, komisyon toplandı.

Komisyon, Mal Müdürü, Sağlık Doktoru, Ziraat Teknisyeni, bir çeltikçi üye ve Kaymakamdan müteşekkildi.

Birkaç gün içinde Sağlık Doktoru yola konmuştu. Ziraat Teknisyenini özel olarak zaten çeltikçiler başka kasabadan getirtmişlerdi. Çeltikçi üye ise Kemal Taşan Beydi.

Doktor Komisyonda ağzını açmadı. Kararlar verildi. Kararlar alındı. Krokiler çıktı ortaya. Kemal Taşan krokileri, mahiyetlerini, yerlerini anlattı Kaymakama. Ruhsatıyeler çoktan hazırlanmıştı. Birkaç tanesi imzalandı. Ötekiler de ikinci toplantıya kaldı. Bu arada Okçuoğlunun Sazlıdere köyü hudutları içindeki büyük sahasına da izin verildi. Ruhsatıyesi imzalandı.

Akşam üzeri Kaymakam komisyondan çıkarken kolunda Kemal Taşan, dudaklarında Dokuzuncu Senfoninin aynı parçaları vardı. Hem neşeli neşeli yürüyor, hem de uzun saçlarını ikide bir başıyla arkaya atıyordu.

Akşam üstüydü ki kulübe Okçuoğlu geldi. Uzun boylu, geniş omuzlu, çizmeli, bıyıklıydı. Ellisinde gösteri yordu. Kaymakamla Kemal Taşanın oturduğu masaya doğru ilerledi. Onlar hararetili hararetili memleket meseleleri konuşuyorlardı. Yurdun nasıl kalkınacağını araştırıyorlardı. Hükümet doktoru da yanlarındaydı. Doktor gülümsüyerek dinliyordu. Doktorla Kaymakam birbirinden hoşlanmışlardı.

Okçuoğlu bir okkalı, «Merhaba,» dedi, oturdu. Uzun zaman sustu. Bu susmak derebeylikten kalma bir görenekti. Ağır taş kımıldamaz. Onun için bütün derebeylik kalıntıları, Okçuoğlu gibi, nerede olurlarsa olsunlar, fazla hiçbir laf etmezler. Kasılarak, kemali ciddiyetle, konuşulanları dinler, ağır ağır başlarını sallarlar.r. Okçuoğlu oturdu oturalı başını sallıyor.

Neden sonra:

«Kemal Bey, Kaymakam Bey, Doktor Bey, benim Adanaya davetlilerisiniz. Şimdi gideceğiz. Kapıda otomobil hazır.»

Kaymakam Kemal Beye baktı. Kemal Bey Okçuoğluna:

«Peki Okçuoğlu, seni reddedecek değiliz.»

Doktor:

«Benim işlerim var, teşekkür ederim,» diye itiraz etti.

Okçuoğlu kükredi:

«Olmaz Doktor!»

Kemal Taşan Doktorun kulağına eğildi:

«Gel», dedi, «gel Doktor. Her zaman ele geçmez. Saz-lidere sahasının ruhsatyesini aldı. Domuzdan bir kıl çekeriz.»

Hemen otomobile bindiler, düştüler yola. Okçuoğlu otomobilde açılmıştı:

«Bu memlekete, bu cennet yurda can feda... İlerliyecek. Ah Atatürk ölmeseydi... Talihsiz millet. Efendim, biz pirinç ekmeyi icat etmeden önce şu topraklar çöldü, bataklığı... Aaah Atatürk ölmeseydi. Köylü çırlıçıplaktı. Bir lokma ekmeğe muhtaç. Şimdi ya? Şimdi ırgat olarak çalışıyor. bir. Başak topluyor, iki. Biz Çukurovaya çeltik icat etmeden bunların kursağına bir tek pirinç tanesi girmemişti. Şimdi hangi eve girsen, bir kocaman pirinç çuvalıyla karşılaşırın. Çeltik ihya etti bu memleketi. Buralar cibinlik mi-binlik görmemişti.»

Kahkahayla güldü.

«İlk zamanlar bir köye gitmiştim. Gece cibinliği gerdim. Bir de baktım köyde kıyamet koptu. Bütün köylüler, çoluk çocuk, ihtiyar hasta toplanmışlar dört bir yanıma, cibinliğe bakıyorlar. Onlara cibinliğin faydalarını anlattım.

Şimdi hepsi cibinlikte yatıyor, sivrisinekten korunuyorlar. Ah Atatürk ölmeseydi.»

Kaymakamın dudaklarında Dokuzuncu Senfoninin aynı parçası. Toz kokusu, rüzgar, kuru ot, bataklık kokusu geliyordu burunlarına... Otomobil

ay ışığında, düz, gümüşlenmiş ovada uçarcasına gidiyordu. Biraz sonra Adananın en güzel barlarından birinde olacaklardı...

III

Sazlıdere köyü Okçuoğlunun altı bin dönümlük sahasının tam ortasında kalıyordu. Krokide, bu sebepten, saha orta yerinden ikiye ayrılıyor, Okçuoğlu bin beş yüz dönümlük bir tarlayı ekemediği gibi kesik sulama usuluyla ancak ruhsat alabiliyordu.

Genç Kaymakamı görür görmez, Okçuoğlunun yüreğine tıp etti. Hemen Ziraat memuruna telaşla koştu:

«Amanı bilin mi memur Bey, amanı bilin mi kardaş, bu Kaymakamı gözüm tuttu. Hemen yeni bir kroki yaptırırım. Köyü de içine alsın. Yırtalım eskisini... Amanı bilin mi! Amanı bilin mi, kardaş!»

Memur, gülümsiyerek, yaltaklanarak:

«Senin gibi var mı ağa,» dedi, «Sen yok musun? Gözünden anladın değil mi?»

«Gözünden belli ne aslan olduğu...»

«Gözünden ha?»

Bildiğiniz gibi de son krokiye göre Okçuoğluna ruhsat verildi. Verildi, verildi ama, işin içinde iş vardı. Yeniden tarla kiralamak, pamukları, susamları, bostanları satın almak köylüyü susturmak vardı. Gün de az kalmıştı. Eli kulağındaydı vaktin.

Okçuoğlu üç dört günden beri Sazlıdereye. Bir köyde milyon verseler, Okçuoğlu bir saattan fazla kalmazdı. Dernek ki durum müşkül...

Köyün tümü Osman Ağanın... Osman Ağa halim selim bir adam. Korkak da. Höt desen ödü kopar. Altmış evlik köy onun yarıcısı. Osman Ağa iyi has adam ama köylüler berbat, Allahın belaları, hele Kürtler!. .. Bir la demesinler. Kes. boğazla... La. Okçuoğlu onlarla cebelleşmede.

Köyün ortasındaki üstü cilpirti çalılarıyla örtülü çardaklı kahvede köylüleri başına toplamış Okçuoğlu köpürüyordu. Gümüşlü kırbacı elinde, habire çizmelerini döğüyor, terliyor, uzun bıyığının bir ucunu ağzına almış geviyordu.

Hiçbir şey değil de, Kürt Memed Alinin lafları deli ediyor... Bu dil bilmez Kürt de bir Allahın belası... Bilmem tâ nereden gel de söz sahibi ol Çukurovada... Aaah hükümet! Kürt, ayağını mercimek kütüğüne dayamış, olmaz da olmaz diyor.

Okçuoğlu bazı köpürüyor, bazı yumuşuyor, bazı gülümsüyor. Bazı da kendisini tutamıyor, ağız dolusu küfrediyor, kıvranıyor. Eli tabancasına gidiyor, dört dönüyor. Tek tutunduğu dal Kaymakam. Durmadan Kaymakam hakkında, kaymakam üstüne laf ediyor. Sıkışınca, tehdit etmek gerekince: Kaymakam. «Bu Kaymakam mı?» diyor. Duruyor, tekrar dudağını tatlı tatlı yalarcasına:

«Bu Kaymakam mı? Babayiğit... Gözü kanlı bir adam. Gençler hep böyle olur zaten. Daha yirmi altı yaşında... Fidan gibi, Allah bağışlasın. Bana barda dedi ki, bu vatan için, dedi, bu topraklar için dedi, can feda! Ben bu kasabayı, dedi, cennet edeceğim. Elimizde, dedi, pirinç gibi bir mahsul olduktan sonra neden cennet olmasın bu kasaba? Bire seksen bire yüz veren bir mahsul olduktan sonra.. Sayesinde kasabaya milyonlar girdikten sonra... Neden olmasın? Bu bir memleket mahsuludur. Şerefli mahsul. Milli mahsuldur. Harbetmek ne kadar vatanca bir işse çeltik ekmek de öyle vatanca bir iştir. Kaymakam dedi ki, sizler pirinç ekmezseniz, hudut boylarında kan döken askerlerimiz ne yiyecek? Sizler ne yiyeceksiniz? Vatandaşlar ne yiyecek? Sizler olmasaydınız, ta Japonyadan vapur vapur pirinç getirtmek zorunda kalacaktı hükümet. Paramız su gibi dışarı akacaktı. Köylü milleti bunu idrak edemez. Vay beni sivrisinek ısırды, vay evim su içinde kaldı, vay hava zehirlendi, vay sıtma kırıp geçiriyor bizi... Vay! vay! vay! Baltalamağa çabalarlar bu millî mahsulu... Kaymakam dedi ki, ben de köylüyüm. Ben de İstanbulun bir köylüğündenim. Köylü milletinin ne melun olduğunu bilirim. Onlar, diyordu, yanlış yapılmış bir kanuna dayayıp sırtlarını, bir milli mahsulu yok etmeğe çalışıyorlar. Akılları ermez onların milli işlere. İnce işlere ermez akılları. Onun için, diyor Kaymakam, ben kanun falan dinlemem. Ben kesik sulama, daimi sulama dinlemem. Hele

ben, yanlış yapılmış kanunları hiç dinlemem. Bu milli, vatani mahsul uğruna kanun dinle, mem... Bu genç amirlerin gözünü seveyim. Bunlar çok vatancı, milletçi. Bana dedi ki Adanada, sahanın ortasında on tane bile köy olsa kaldırırım. Yeter ki bu milli, vatani mahsul zarar görmesin. Büyük amirler böyle söylerler, kıymetini bilirler milli mahsullerin. Ama beş paralık köylü gelir... Sinek, sıtma... Kanımızı emiyor, öldürüyor bizi, der. Mahvetmeğe çalışıyor millî mahsulü. Sinek olacak... Sıtma olacak... Mademki milli mahsuldur! Mecburen olacak. Olacak... Her şey olacak. Gül dikensiz olmaz. Çorbayı bile üflemeden içemezsin.»

Köy zaten günlerden beri çalkanıyordu. Okçuoğlunun Kaymakamı Adanaya, barlara götürdüğünü, elli bin lira rüşvet verdiğini, öylece de, köyü içine alan sahanın ruhsatını alabildiğini, Kaymakama «Oğlum Kaymakam,» diye hitap ettiğini duymuşlardı. Duymasalar bile Okçuoğlunu bilirlerdi. Neler yapabileceğine kasabayı, memurları iki parmağı üstünde oynattığına çok şahit olmuşlardı. Ama ne çare, Ok-çuoğlu onlardan imkansız yapmalarını istiyordu.

Osman Ağa kısa boylu, kırmızı, benekli yüzlü, sütbeyaz saçlı, çelimsiz bir adamdı. Ayağında Maraş derisinden, yağlı bir ayakkabı bacaklarında siyah pamukludan bol. günde solmuş bir şalvar, sırtında yine pamukludan çizgili bir ceket vardı. Şapkası yağ bağlamıştı. Kapkara, tabaka tabaka...

«Ağa,» diyordu, kırmızı, zayıf boynunu uzatarak»Ağa,» diyordu. «Sen bilirsin ama, köy su içinde kalır mı? Sen söyle. Yeri çukur zaten. Bana kalınca, ben kalkar yaylaya giderim. Köy bataklık olur.»

Okçuoğlu:

«Sen bana tarlanı kirayla verdin mi?»

«Verdim.»

«Elimizde mukavele var mı?»

«Var.»

«Öyleyse?»

Osman Ağa boynunu büktü:

«Sen bilirsin Ağa.»

Ağa çizmelerini kırbaçlamağa, gidip gelmeğe başladı:

«Ben bilirim, ben bilirim. Amma vicdan var insanda, merhamet de var.»

Köylüler:

«Var Ağa,» dediler.

«Efendim biz yalnız kendimiz kazanmak istemiyoruz. Vatandaşlar da, köylülerimiz de bizle birlikte kazanmalıdırlar. Makbul olan budur. Bunu büyük idari amirlerimiz takdir ediyorlar. Ben bütün servetimi işte bu toprağa döktüm. Yalnız ben kazanmak istemiyorum. Köylülerimiz de kazansınlar. İktisat memleketin temel taşıdır. Genç idare amirlerimiz bunu çok iyi takdir ediyorlar. Milli mahsulleri himaye, teşvik, genç, imanlı, dinamik idare amirlerinin vazifeleri icabıdır...

«Ne edek ya Aşam?»

«Bakın, güzel köylülerim. Yarın öbür gün sahaya su bırakılacak. Pamuklarınızı, susamlarınızı satın alayım. Siz de kazanın, ben de... Toprak zaten Osman Ağanın, bana verdi. Vermedin mi Osman Ağa?»

«Verdim, verdim.»

«Demek ki tarla Osman Ağanın, bana kirasıyla verdi. Sizin üstünde mahsulleriniz var. Her zaman olduğu gibi bana bunları satacaksınız. Evet satacaksınız.»

Kürt Memed Ali:

«Ya satmazsak?»

Ağa olduğu yerde zıncı diye durdu. Kırbacını çizmesine şırrak diye vurdu. Tozuttu.

«Satacaksınız. Tarlayı kiraladım. Zaten mahsulun yarısı da Osman Ağanın. Bir etek para döktüm. Söyle Osman!»

«Kiraladı!»

Memed Ali, gözü kanlı biriydi. Bin dokuz yüz otuz üçten önce Torosların en ünlü eşkiyelerindandı. Onuncu yıl affiumumisinden faydalanarak, dağdan inmiş, Sazlıderede çiftçiliğe başlamıştı. O gün bugündür, karıncayı bile incit-memişti. Ne de olsa dağların eski Memosuydu bu!

Bir an Okçuoğlunun kafasından eski Memed Ali geçti. Biraz kendini topladı. Gülümsedi kendi kendine:

«Bire Memed Ali, sen de verme tarlanı... Ne çıkar. Senin tarlan da sahanın ortasında çiçek kalsın.»

Memed Ali:

«Satmanem.»

Okçuoğlu, ötekilere döndü:

«Pamukların dönümüne otuz, susamlarınkine de otuz. Bostanlar elli... Tamam mı? Ne çapalatmak. ne toplamak hiçbir emek vermek yok.»

Birkaç köylü:

«Eyisin, hassın, can adamsın Ağa, amma velakin köyde nasıl dururuz? Köy çukurunda, her yer bataklığa keser. Amma velakin... Eyisin hassın Ağa, çok da para veriyorsun, amma bataklık, sıtma... Tam altı ay bataklık, sıcak çamur içinde. Bilmez değilsin Ağa! Ne edelim?» dedi.

Ağa:

«Her dönümüne tam otuz lira. Otuz... Taş atıp da kolunuz mu yoruldu. Osmanın tarlasına atıverdiniz tohumu. Tam otuz lirayı dönüm başına babanızın hayrına mı veriyorum. Bataklık, sinek, çamur diye veriyorum. Akli olan daha topraktan yeni filizlenmemiş pamuğa otuz lira verir mi. Sıtma, bataklık diye veriyorum.»

«Bir gün değil, iki gün değil, tam altı ay çamur içinde nasıl yaşanır. Sen bilirsin Ağa.»

«Bilmem. Ben kiraladım. Çıkacaksınız. Benimki bir İnsaniyetlik size... Babalık. Ben kiraladım. Yoksa basarım suyu. Basarım köyün gözüne. Basamam mı Osman?»

Osman Ağa, köylülere dönerek:

«Kiraladı kardaşlar.»

Kürt Memed Ali:

«Ganun vardır, hükümet vardır. Ganun de vardır, kesik sulama da vardır. Kesik sulama şudur kim, on gün su verecektir, sen, kırk sekiz saat kesecektir. Sahayı gurudecektir. Köyde beş yüz metre uzak tarla. Her zaman sulama... Onda kesik yok. Ama olacak üç bin metredir uzak köyde.»

Okçuoğlu durdu. Memed Aliye alaycı alaycı baktı. Geldi çardağın altına oturdu. Kan tere batmıştı.

«Kürt aklı,» dedi, «bir kere takmasın aklını bir şeye... Kesik sulama, daimi sulama!»

Sonra köylülere döndü:

«Allah aşkına, Habib aşkına söyleyin, üç bin metreden gelemez mi sinek? Gelmedi mi? Öteki yıl Öksüzlüğün altına ektiğim sahadan sinek gelmedi mi? Üç bin metre değil, on bin metre yok muydu ara? Bir garbi yeli esmesin, torlar toplar getirir. Su kırk sekiz saat kesilecek de, saha kuruyacak, sinekler ölecek! Sahanın içinde öyle çukurlar var ki, bir yılda kurumaz. Akıl mı bu? Kürt aklı işte!»

Memed Aliye döndü:

«Söyle de hükümete yarından tezi yok, bir istida ver de zincir vursun sineklerine... Kürt aklı!»

Memed Ali kıpkırmızı kesildi:

«Aleyidir etme. Ağa sane direm işte. Men sane pamuğımı de vermenem. Köyün içine çeltik ektirnenern. Madem vardır kanun, olmuşdur hükümet.»

Ağa hışımla sandalyasından kalktı:

«Ne yaparsın Memed Ali? Gene tüfeği alır dağa mı çıkarsın? Alıştın. Geçti o günler. Bir daha af çıkmaz. Adamı keklik gibi avlarlar.»

Merned Ali yumruklarını sıktı, dudaklarını kemirmeğe başladı. Sandalyada bir iki döndü.

Yüzü gözü kılçığa batmıştı. Diken diken bıyıklan da tozlu ydu. Gözleri kan çanağına dönmüşü. Başında sarı tozlu bir mendil sarılıydı Mendili başından sıyırdı. Önündeki masanın üstüne koydu. Kalın, kıllı, kılları güneşten sararmış kollarını masanın üstüne kütük gibi yatırdı:

«Köye beş yüz matiro olacak. On günde kırk sekiz saat kesilecek su. Ben buni bilmişem, Okçi Ağa.»

Bir köpüren bir inen Okçuoğlu gene alttan aldı:

«Anlamaz ki bu herifler. Ulan milli mahsul dedik. O senin dediğin kanun eski. O kanun bu Kaymakam gelmeden önceydi. Anlamaz ki herifler... Elbette sinek olacak, sıtma olacak. Genç Kaymakam ne diyordu? Bu memlekete sizler büyük hizmet ediyorsunuz diyordu. Sizler anlamazsınız bunu. Hükümet, koskoca hükümet bilmez mi bunu? Sivrisineği. sıtmayı bilmez mi? Bilir. Yoksa yasak ederdi çeltiği...»

Birkaç köylü birden, yavaşça:

«Doğrusun, doğrusun ama, tam altı ay da çamurun, bataklığın içinde yaşanır mı? Vatan mahsulu... O kadarlığına bizim de aklımız eriyor, eriyor ama, bir koca köy nereye kalkar?»

Köylüler başlarını yere eğdiler, sustular.

«O kadcarcığına bizim de aklımız erer.»

Okçuoğlu:

«Yarın adamlarım gelip tarlalarınızı ölçecek. Elinize kağıt verecek. Paranızı gelecek yazıhaneden alacaksınız. Çalışmadan, bir tohum parasına, bir mahsul parası alacaksınız. Daha ne istersiniz? Bataklık, çamur... Çamur da neymiş yani! Saraylarda mı doğduk hep?»

Köylüler hep birden mırıltı halinde:

«Bir koca köy...» dediler. «Çoluk var, çocuk var.»

Bunun üstüne Okçuoğlu deliye döndü:

«Nankörler! Nankörler!» diye basbas bağırdı. «Osman Ağa, söyle de atımı getirsinler. Hemen, hemen, hemen getirsinler... Ben sizlere yapacağımı bilirim. Bu mahsule yaptığınız hakareti sorarım size. Allahın aziz nimetine... Çeltik icat olduğunda sizin götünüzde don yoktu. Adam oldunuz. Daha çapasını vurmduğunuz pamuğunuzun dönümüne otuz lira veriyorum. Bir de bellemişler, dil bilmez Kürtler, ganin ganin! Babaları yapmış kanunu. Kanunla birlikte kesmişler göbeklerini deyyusların...»

Eli arkasında, oradan oraya gidip geliyor, terleyen alnını habire mendiliyle siliyordu.

«Benim yaptığım iyiliği size babanız yapmaz. Gözü çıkasıcalar, çeltik sonu her birinizin evinde iki çuval pirinç olur. Siz pirinç yüzü gördünüz müydü? Dil bilmezler, sırtınızda keçi derisiyle geldinizdi Çukurovaya. Giydiğiniz sırf deriydi. Şimdi adam oldunuz. Mağaradan çıkıp evde oturdunuz. Daha ne istersiniz? Size yaptığım iyilikler gözünüze dizinize dursun. Nankörler.»

Köylüler taş gibi donup kalmışlardı. Hiç birisinden ses. soluk çıkmıyordu. Köyün öteki ucundan bir köpek havlaması geldi. Başkaca köyde çıtırtı yoktu. Okçuoğlunun kalın sesi köyün üstünde güm güm ötüyordu. Kadınlar, çocuklar evlerin kapılarına dökülmüşlerdi.

«Ben size gösteririm. Ben Okçuoğluyusam size gösteririm.»

Bu sırada atı geldi. O hızla ata atladı:

«Anladınız mı? Ben size gösteririm.»

Atı mahmuzladı. Doludizgin köyden çıktı. Ardında bir top duman...

Köylüler öyle taş gibi donup kaldılar.

IV

Resul Efendi sedirin üstüne oturmuş, ayaklarını kızının kucığına uzatmıştı. Kız, ayaklarını oğuyordu. Hanım öte yanda dikiş dikiyordu. Gözlüklerini takmış, iğnenin üstüne eğilmişti. Tavana asılmış lüks lambası hışıltıyla yanıyordu.

Resul Efendi usuldan usuldan:

«Hanım,» dedi. Hanım, başını bir an dikişten kaldırdı. «Söyleme, karışma bu işlere diyorsun ama nah burama geldi. Ne iyi çocuk bu Kaymakam bir görsen Hanım! Nur gibi... Tertemiz. Acemiliğinden düştü ağlarına. Hiçbir şey bilmiyor. Ona, bir anlatsam bunların çevirdikleri dolapları. .. Bir anlatsam, alimallah duman attırır.» Dudaklarını yaladı. «Bir anlatıversem. Bir çıtlatıversem. Doktor var ya sarı Doktor dönüp duruyor etrafında ya, o bir çıtlatsa... Azıcık bir çıtlatsa... Çıtlatmıyor. Adı beş paralık oldu fıkaranın. Yok yere beş paralık. Hiçbir günahı yok. Öyle sahalara ruhsat verdi ki aklı başında olan, bunlara izin verir mi? Bir okusa Çeltik Kanununu... Baştan aşağı bir okusa! Aaah, bir okusa! Hakkında çıkarılanları duyuyorum da. gözlerimden yaş geliyor.»

Hanım başını dikişten kaldırdı, Resul Efendiye uzun uzun baktı. Kızdığı, dikişi tutan ellerinin titremesinden belliydi:

«Sen de,» dedi, «herkes için ağlarsın. Herkes için yürek tüketirsin. Gitmiyeydi barlara, atmıyaydı gözü kapalı imza... Hatçe hanım söyledi, Ağaların boynuna sarılıyormuş... Bir dediklerini iki etmiyormuş. Etmez ya, eder mi? Yatar Uzun Rahmetin konağında, kuş tüyü yataklarda...»

Resul Efendi:

«Öyle deme Hanım, bilmiyor. Çok genç. Kötülük, dalavere bilmiyor. Onun kulağını çekmeli. Aaah! çekmeli. Ben ona, işi bir çıtırdadım. O

zaman gör dünyayı. Allak bullak olacak ortalık. Tozdan dumandan ferman okunmıyacak.»

Hanım:

«Sana derim ki, Resul Efendi, burnunu sokma bu işlere. Hepsi senden bilirler. O zaman halimiz neye varır? Bir düşün, bir düşün... Ya bir daha Kaymakam vekili olursan... Çeltikçiler sana musallat olurlarsa... Bir düşün. Bir buçuk yıl kaldı. Yüze yüze kuyruğuna getirdik. Amanı bilin mi, başımıza iş açma. Elini ayağını, tabanlarının altını öpeyim başımıza iş açma.»

Günlerce bu konuşmalar Resul Efendiyle Hanım arasında sürdü gitti. Resul Efendi arada kalmış, doluya koysa olmuyor, boşa koysa almıyor. Bir kurt düşmüş içine yiyip bitiriyor.

Karar üstüne karar veriyor. Yarın sabah daireye varır varmaz, ilk iş mutlak söyleyecek dedikoduları. İçine düştüğü uçurumu bir bir anlatacak. Bir de çeltik kanunu verecek eline. Kanun günlerdir cebinde. Buruş buruş olmuş. Sabahleyin dairede vazgeçiyor. Söylese, bu Kaymakamda öyle durup da boyun eğecek göz yok. Çeltikçilerle amansız bir-mücadeleye girecek... Ne olur? Sonra, sonra Kaymakamın sonu malum. Bir buçuk yılı kalmış... Allah bir daha Kaymakam vekilliği göstermesin. Dişi dişini yiyor. findeki kurt habire kemiriyor. «Oğlum gibi seviyorum. Oğlumdan da ileri... Kibar.»

Her zamanki gibi sabahleyin erkenden kalktı. Tevfiğin kahvesinde bir çay içti. Sabahleyin daireye gitmeden önce Tevfiğin kahvesine gitmeyi de son günlerde adet edinmişti. Toplanıp dedikodu ediyorlardı. Gene toplandılar. Kahvenin önü Pazaryeridir. Pazaryeri adamdan taşıyordu. Yırtık kılıklı, yalınayak adamlar kalabalığı almıştı ortalığı...

Hacı Ali Çavuş, Resul Efendinin eski ahbabıydı. Her zaman, oldu bitti birbirlerine takılırlardı.

Çavuş gülerek gene başladı:

«İrasul,» dedi, «gördün mü dünkü çocuğu? Nasıl koydu çeltikçileri kafese! Pardon vallaha. Aboov! ne adammış be! Vay anasını! El kadar çocuk. Soydu soğana çevirdi kasabayı. Yüz bin lira rüşvet almış ruhsat vermek için. On para da hisse... Sen bir imza atmaya korktun İrasul... Herifçioğlu bir günde beş yüz imza atıvermiş. Akılsız İrasul... Kuru kafa...»

Resul Efendi bu iftiralara müthiş kızıyor. Kızdığını belli etmemek için çırpınıyor. Kendisini tutamıyor:

İftira etmeyin, iftira etmeyin. O nur gibi bir adamdır. Anasından nasıl doğmuşsa öyle temiz duruyor. Günahtır iftira etmeyin,» diye boynunu büküp söyleniyor.

«Kundağa yatır İrasul,» diye gülüyorlardı. «Kundakta bile rüşvet alır. Bir kere bellemiş. Anasının karnında bellemiş. Yoksa daha genç. Anasının karnında bellemese bu kadar işi nasıl çevirirdi yoksa!» Gene güldüler.

Resul Efendi fazla dayanamıyor, ayağa kalkıyor, onlardan uzaklaştıktan sonra kendi kendine: «Allahtan korkun, Allahtan korkun.» diye hışımla söyleniyor, daireye kadar aynı homurtuyla yürüyor, bir saat kadar dairede dolaştıktan sonradır ki, sinirleri yatışıyor. Tam bu sırada da mesai başlıyordu.

Akşam Hanımla iyice bir çekişmişti. «Dayanamıyorum,» demişti Hanıma. Sabahleyin kahvede gene kızdırdılar. Homurdanarak daireye geldi. Daha kimsecikler yoktu. Odasına verilmiş kararlarla girdi. Ölüm var, dönüm yok. Yüzü kül gibi olmuş, dudakları titriyordu. Saat dokuzaya kadar odayı bir uçtan bir uca adımladı durdu. Söyleniyordu habire. Ağzında tükürükler kurumuştur. «Bugün,» diyordu, «bugün mutlak söyleyeceğim. Mutlak. Öleceğimi, ipe çekileceğimi bilsem söyleyeceğim. Kimseye duyurmaz benim söylediğimi. Kimseye... Kim ne bilecek! Bilmezler...»

Kaymakam tam dokuzda gelirdi odasına. Dışarda, kahvaltısını doktorla birlikte yapardı. Merdivenleri çocuklar gibi koşa koşa çıkardı.

Ayak seslerinden tanıdı. Yüreği gümbürtüyle atmağa başladı. Az bir zaman içinde sırılıklam tere battı. Ateşler içinde kaldı. Elleri uçarçasına titriyerek önünü ilikledi. Üstüne başına çeki düzen verdi. Cebindeki

buruşuk kanunu çıkarıp eline aldı. Kaymakamın odasına doğru yürüdü. Kaymakam, masasına oturmuş, bir şeyler okuyordu. Girdiğini duyunca, başını kaldırdı. Gülümsüyordu.

«Merhaba Resul Bey, ne var, ne yok?»

Resul Efendi bir iki adım daha ileri attı. Tam masanın önünde durdu. Gözleri karardı. Düştü düşecek. Dünya kapkaranlık kesildi. Sallandı.

Kaymakam telaşlandı:

«N'oldu Resul Efendi? Ne var?»

Usul usul, buruşuk kanunu Kaymakama doğru uzatıyordu. Kaymakam kanunu aldı. Üstünü okudu.

Koltuğu gösterdi:

«Buyurun, buyurun oturun Resul Bey. Teşekkür ederim.»

Biraz kendine gelen Resul Efendi gitti koltuğa ilişti:

«Size söyleyeceklerim var. Var, var efendim. Siz bana çok iyilik ettiniz. Hayatımı kurtardınız. Onun... evet onun... Onun için size... Ha size her şeyi olduğu gibi söylemek zorundayım. Amanın elinizi ayağınızı öpeyim... Elinizi ayağınızı... Resul söyledi demeyin. Sonra bunlar beni havada yerler... Havada kebab ederler. Ederler efendim. Resul lafı ağzınızdan çıkmasın. Beni düşman gibi gösterin kendinize... Benim çoluk çocuğum var. Evim var. Söyleyin. Bunu benden duymadınız.»

Kaymakam merakla:

«Tabii tabii efendim. Olur mu hiç.»

Resul Efendi:

«Ben sizin düşmanınızım. Kuyunuzu kazıyorum. Öyle mi?»

«Kuyumu kazıyorsunuz Resul Bey. Söyleyin. Tamam... «Öyleyse müsaadenizle efendim.»

Ellerini saklarcasına bacaklarının arasında kavuşturdu. «Çok çok... Çok dedikodu var. Hakkınızda ağza alınmadık şeyler söylüyorlar. Ben yerin dibine geçiyorum.» Gözleri büyüyen Kaymakam heyecanla:

«Ne gibi?» diye sordu. «Ne gibi?»

«Efendim... Yalan yalan... İftira tabii... Yerden göğe kadar iftira... Güya siz çeltikçilerden yüz bin lira rüşvet almışsınız. Kasaba günlerdir çalkanıyor. Şöhretiniz Ankaraya bile ulaştı şimdiye... İftira... Kötü iftira...» Kaymakam yerinden fırladı:

«Doğru mu bunlar?»

«Daha neler, neler efendim!»

«İnanıyor mu halk?»

Resul Efendi zehir gibi gülümsedi:

«İnanır Efendim. Halk böyle iftiralara inanmak için can atar. Bu da olmasa, sizin verdiğiniz şekildeki ruhsatıyeler yüz bin liradan aşağıya verilmemiştir efendim. Yüz bin biraz mübalağa ama, çok para döner ruhsatiye işinde. Kanunu okur, okursanız haklı olduğumu anlarsınız. Dedikodunun sebebini anlarsınız.»

«Demek kanun?»

«Evet kanun.»

«Ziraat memuru bana okudu.»

«İşine gelen yerleri okumuştur Efendim. Çünkü efendim, Ziraat memuru Bahçe kazasından, çeltikçiler tarafından sureti mahsusada getirilmiştir. Bütün sahalarda birer para hissesi vardır.»

«Yaaaaa!»

«Evet efendim.»

«Teşekkür ederim Resul Bey.»

Resul Efendi çıktı. Kaymakam, masanın başına geçti. Çoktandır bir şeyler sezinlemeğe, işin içinde bir dalavere olduğunu kavramağa başlamıştı. Günlerdir Doktorun dilinin altında bir şeyler olduğunun farkındaydı. Öğrenmek için çok çabalamıştı. Demek ki...

«Öğleye kadar kimseyi içeriye almasınlar.» diye kapıya emir verdi. Kanunu hemen okumağa koyuldu. Bir saat sonra da bitirdi.

«Vay namussuzlar. vay! Vay!, sahtekarlar vay!» Odanın içinde dört dönüyor, uzun saçlarını parmaklarına dolamış çekiyordu. Avurdunu dışının arasına almış kemiriyordu.

«Toprak iki kere sürülecek... Sahada hiçbir çukur kalmıyacak. Dümdüz. Kanallar çimento ile yapılacak. Çeltik komisyonu bizzat görüp karar verecek. Saha, sular tamamen çekildikten sonra, kırk sekiz saat susuz kalacak. Buna kesik sulama derler. Köye uzaklık üç bin metre. Sonra suların ayakları akıntısı olmayan göllere dökülmiyecek. Çeltik komisyonu bunun dışındakilere izin veremez. Ya verilenler?»

Hiç haberi yoktu. Şimdiye kadar verdiği ruhsatlardan hiç haberi yoktu. Göz açıp kapayınca kadar oluvermişti her şey. Gözleri yaşla doldu. Öyle biçare saydı ki kendisini... Başını masaya koydu. Bir zaman hareketsiz kaldı. Sonra zile bastı. Hademe geldi.

«Resul Beyi...»

Resul Efendi koşarak geldi.

«İki jandarma alınız yanınıza. Alınız şu anahtarı da. Gidiniz yattığım eve. Orada benim bavullar, eşyalar, bir de açılmamış yatak var. Hepsini alıp yandaki odaya getiriniz. Ben burada yatacağım. Anahtarı da götürüp Kemal Taşana veriniz. Kendi elinizle veriniz. Demek böyle Resul Bey?»

«Böyle efendim. Sizi oğlum gibi severim. Siz benim hayatımı kurtardınız.»

Resul Efendi çıkıp gittikten sonra kapıdaki jandarmayı çağırdı:

«Siz çeltikçileri tanır mısınız oğlum?»

«Tanırım gumutanım.»

«Git kapıcıyı da çağır!»

Kapıcı Hacı da geldi.

«Siz çeltikçilerin hepsini tanır mısınız?»

«Hepiciğini tanırım.»

«Hiç birisini içeri almıyacaksınız, öyle eskisi gibi, bana haber vermeden.»

«Başüstüne gumutanım.»

V

Aziz Ağa arkı on beş yirmi pınarın, bir o kadar da çağlıyanın birleşmesiyle meydana gelir. Toros eteklerinden, Savrun çayının üstbaşından kıvrıla kıvrıla, Çukurovaya doğru hızla akar. Hemen hemen Savrun çayı büyüklüğündedir. Bu ark başlı başına bir servettir. Savrun çayının suyu azalıp da yaz aylarının sıcak günlerinde çeltikçiler su diye birbirlerine düştüklerinde, susuzluktan çeltikler kurduğunda, Aziz Ağa arkını kiralayan yan gelir keyfine bakar. Öteki çeltikçilerin bir damla su için gırtlaklaşmalarını seyreder. Aziz Ağa arkının suları ne kadar azalırsa azalsın sahasını sular. Bu yüzdendir ki, Aziz Ağa arkını kiralayan o yıl on bin dönümden aşağı çeltik ekmez. Ne kadar aşağı ekerse on bin dönümden, o kadar ziyandır. Bile bile ziyandır. Suyun altında, mümkün merteye bol toprak bulmak ister. Gözü köy, ev, çiftlik görmez. Verir suyu. Üç yıldır da Aziz Ağa arkını Okçuoğlu kiraliyordu. Sazlıdere den alacağı bin beş yüz dönümden ne pahasına olursa olsun, vazgeçemez. Bu, bin beş yüz dönümün su içinde üç yüz bin lirası var... Göz göre göre de üç yüz bin lirayı kimse suya atmaz.

Okçuoğlu, beş gün önce, köylüyle çekiştiğinin akşamı, sahaya su bırakmıştı. Tarlalar suyu geç yutar. Hele kurak olursa, yukardan bırakılan su ne kadar bol olursa olsun, toprağın yarıklarına dolar, su zor ilerler. Saha, ovaya doğru indikçe kuraklığı azalıyor, bırakılmış suyun hızı da gittikçe artıyordu. Köyün dört bir yanı eski bataklıkta. Altı kaymıyordu toprağın. Altıncı günün gecesi su büyük bir hızla dört bir yana köyü sardı. Bir anda köyü bastı.

Gece yarısı köyde bir kıyamettir koştular. Köpekler ürüşüyor, eşekler anıyor, atlar kişniyor, sığırlar böğürüyor, insanlar bağışıyorlardı. Bir zelzele sonu gibi...

Gece sabaha kadar bağıştılar. Gittiler geldiler. İçerdeki eşyalarını çardaklara taşıdılar. Çardakları olmayanlar komşularının çardaklarına taşıdı. Onu da yapamayanların eşyaları su içinde kaldı. Bütün köy, sabaha kadar su içinde, çamur içinde dört döndü. Karanlıkta, el yordamıyla yapıyorlardı

işlerini. Bütün odunları ıslanmıştı. Islanmasa bile su içinde odun yakılamazdı.

Bir iki evde ancak, ışık vardı. Çukurova köylüklerinde yaz aylarında ışık yakılmaz. Onun için hiçbir evde de hemen hemen gaz yoktu.

Yalnız Kürt Dursunun ışıkları yanıyordu. Kadınlar, erkekler delikanlılar, yaşlılar, çocuklar Dursunun evinin önüne yığılmışlardı. Konuşmuyor, susuyorlardı. Yorulmuşlardı. Sarı ışığın altında çamurlu üstleri başları, yüzleri, saçları parlak balrnumundanmış gibi görünüyordu. Köy, derin bir sessizlik içinde gömülmüştü. Kahrolan.

Sabaha karşıydı. Neredeyse tan yerleri ışıyacaktı. Dağların tepesinde bir ışık çizgisi görünür gibi oldu. Sonra geçti. Bu güne alamettir.

Kürt Memed Ali sırtını dut ağacına dayamıştı. Başı önüne düşmüştü. Elleri, ölü elleri gibi sarkıyordu.

Zeyno Karı yanındaki kadınlara yavaşça:

«Kürt bir bok yiyecek.» dedi. «Öyle görünüyor. Ben onu iyi bilirim. Ne zaman onu böyle gördümse, çocukluğunda bile, ortalığı karıştırmıştır. Şimdi git bıçak sok Kürde haberi olmaz. Ben, Kürdü iyi bilirim.»

Kadınlar:

«Keşkeee çıkarsa,» diye iç çektiler. «Çıkarsa da şu Okçuoğlunun burnundan fitil fitil getirse. Nerde o günler. Nerdee öyle erkek!»

Bir kadın arsız arsız:

«Zeyno ana,» dedi, «o eskidendi. Memed Ali şimdi iğdiş oldu. O gün Okçuoğlu söğdü söğdü de ağzını bile açmadı. Eski çamlar bardak olmuş.»

Zeyno Karı içini çekerek:

«Erkek kalmadı,* dedi. «Eskiden olsa gökte yerlerdi Okçuoğlu gibi adamı. Erkekler de avrat olmuş. Kürt gibi bir adam eskiden olsa kendisine laf mı söyletirdi. Hep erkekler iğdiş olmuş.»

Birkaç ses, gülmeyle karışık:

«Şu halimize bakın. Herif ortalığı göl etti. İğdişlerin köyünü.»

«Herif köyü göl etti.»

Zeyno Karı:

«Herif köyü göl etti. Bizi sürgün etmek için. Köyde iğdiş olmamış bir tek erkek olsaydı...»

«Bir tek erkek...»

«Erkeğe benzer bir tek erkek...»

«Böyle olmazdık. Su altında kalmazdık.»

Zeyno köpürdü. Sesi köyün üstünde, gecenin karanlığında dalgalandı. Böyle olurdu her zaman. Durur durur, sonra ateş kesilirdi.

«Bana da Zeyno derlerse, eğer ben Zeyno karıysam. . O Okçuoğlu deyyusuna, orospu avratlıya, parlak çizmeliye, ağzı sakızlıya yapacağımı bilirim. Başını avradıninki gibi açmazsam, bana da Zeyno Karı demesinler. Ben de Zeyno Karıysam... Şu iğdişler erkekliklerinden utansınlar. Utansınlar da başlarını toprağa eğip, Okçuoğlunun gönderdiği suya baksınlar...»

Önce kadınlar, sonra erkekler kısmında bir hareket oldu. Ortalık kaynaşmağa başladı. Söğen söğene... Gürültü patırdı. Atıp tutmalar, gidip gelmeler...

Tan yerleri usul usul ışıyordu artık. Dağların sırtı ağarıyordu. Gökyüzündeki bir iki bulutun kenarları sırmalanmıştı. Tarlalara gün vurdu.

Tarlalar tüm su altında kalmıştı. Pamuklar, susamlar, bostanlar, yeşil harman yerleri su altında kalmıştı. Tarlalar bir göl gibi. Bir ayna gibi. Işıltılı.

Köy, köylüler gün ışığında daha bir perişandı. Herkes tepeden tırnağa çamur içindeydi. Yataklar, arabalar, tavuklar, tavukların çoğu boğulmuştu

ya, bütün hayvanlar çamur içindeydiler. Köy tüm çamura batıp çıkmıştı.

Kürt Memed Ali gene olduğu gibi. Gece nasılsa gene öyle. Kimse dokunamıyor. Nelerine gerek. Ters cenabetin biridir Kürt. Bir ağır laf eder.

En sonunda Zeyno Karı vardı kolundan tutup salladı:

«Deli Kürt, deli Kürt!»

Memed Ali gözlerini açtı:

«Nedir o? Ne diyersen Zeyno Ane?»

Zeyno Ana gülümsedi:

«Sizin de erkekliğiniz batsın iğdişler. Köy göl oldu. Sürgüne gidiyoruz. Sürgün ediyor bizi. Sürgün ediyor götü boklu Okçu... Hiç erkek kalmadı mı bu köyde? Sana bunu sormağa geldim.»

Memed Ali sırtını dut ağacından ayırdı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Kalın kaşları çatılmış, alını kırışmıştı. Yüzü, maviye çalan bir karanlıktaydı. Öyle kararmıştı. Zeyno Karı, Memed Alinin yüzünü görünce bir ürperti geçirdi. Memed Ali yumruklarını sıktı, acıyla gerindi. Derinden, ciğeri sökölürcesine, bir «Aaah!» çekti. «Aaaaah! Zeyno Ane! Aaaaah! derem.»

Zeyno Karı, Memed Alinin bu haline acıdı:

«Yeme kendini böyle. Yeme kendini Kürdüm,» dedi. «Yiğidim,» dedi. «Seni bilen bilir.»

Memed Ali kıvrandı:

«Ne gelmişdir elimden Ane! Ne gelmişdir! Öldür Okçi'yi, çıkmışdır dağ. Okçi bir adem değildirkim. Okçi çook! Şaşırmışım Ane, Ben çatlayacak. Hersimden çatlayacak ben. İğdiş olmuş biz Ane. İğdiş...»

Zeyno Karı, uzun uzun Memed Alinin sırtını okşadı:

«Yeme kendini Kürdüm. Yeme, yeme kendini... Yeme yeme oğlum!»

Zeyno Karının ışılı gözleri kederli, Őefkatli, tatlıydı. Sonra yanlarına Dursun geldi. Sonra öteki köylüler de geldiler. Çamurdan hiçbir yerleri gözükmüyordu. Dize kadar çemrenmişlerdi.

Köyün içinden, gübrelerin üstünden sapsarı bir saman, gübre suyu akıyordu. Yaş gübre kokusu yayılıyordu ortalığa. Gün vurmuş sular buğulanıyordu. Memed Alinin yüzünü her gören bir ürperiyor, Okçuoğlunun sonu geldiğine hükmediyordu. Zeyno Karı da bu kadar şişirdikten sonra...

Memed Alinin on dokuz yaşındaki büyük oğlu manzarayı çaktı. Babasının yanına geldi. Yüzünü görünce dondu kaldı. «Baba!» dedi, kolundan tuttu. «Baba! baba! Haydi eve gidelim. Baba! baba! baba!...»

Memed Ali kızdı:

«Defolmuşdir it oğli it! Defolmuşdir! Yürü» diye bağırdı.

Çocuk adamların arkasına sindi.

Zeyno ortaya atıldı:

«Ulan Kürt,» dedi. «Bok yeme öyle. Ne bağıryor kızyyorsun? Bağırmakla iş bitmez. Oturun da konuşun. Altı ay su içinde yaşanmaz. Onu konuşun. Bir ay içinde evler çöküverir. Onu konuşun. Hep açıkta kalırız. Onu düşünün. Deli Kürdüm. Aklını başına topla da...»

Memed Ali acı acı gülümsedi:

«Doğri,» dedi. «Ane doğri söyler.»

Dursun:

«Hökümata gidak.»

«Kaymakam onun adamı.»

Zeyno Karı:

«Olsun.» diye çıktı. «Olsun. iterse babası olsun. Bu halimizi her gören...»

Memed Ali başını ağır ağır sallıyarak:

«Doğri,» diye tasdik etti.

Herkes:

«Doğru,» dedi. «Hükümete gitmeli. Keşif getirmeli.»

Bir arabanın üstüne çıkıp oturdular. Uzun uzun müzakere ettiler. Neden sonradır ki, bir karara varabildiler. Köyün hepsi, kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar hepsi yola düşüp böylecene kasabaya Kaymakama gideceklerdi. Çamur içinde gideceklerdi.

Zeyno, kararı köye ilan ediyordu:

«Herkes kapısını kilitlesin. Avratlar! Herkes kapısını kilitlesin. Duyduk duymadık demeyin. Esvap değiştirmek yok. Böyle çamurlu, Çocukları iyicene çamura sokup kucağınıza alın. Çamuru az olanlar çamur sürünsünler. Kasabaya gidiyoruz. Doğru Kaymakama. O da olmazsa böyle çamurlu çamurlu Ankaraya. Kanun var... Kanun da var, hükümet de var. Duyduk duymadık demeyin haaa!»

Bir saat sonraydı ki, bütün köy başta Zeyno Karı yola düştü. Dizlerine kadar gelen suları geçip kasaba yoluna çıktılar. Kadınlar kucaklarında bebekler, eteklerine yapışmış çocuklar... Tepeden tırnağa, yüz göz tüm çamur.

Sıcaklar bastırdı.

Kalabalık bulut misali toz çıkarıyordu. Toz bulutu, koşan, yuvarlanan toz bulutu içinden, yol boyunca bir uğultu ovaya dağılıyordu.

Kasabaya yaklaştıklarında hiç birisinin insana benzer bir tarafı kalmamıştı. itlerindeki çamurlara toz yapışmış, kaşları kirpikleri bembeyaz olmuştu. Yarı kurumuş çamurlar da beyazlaşmıştı.

Böylece, kalabalık ayaklarını sürükliyerek geldi Kaymakamlık Dairesinin önünde durdu. Bu, kasabada görülmemiş bir şey oldu. Tepeden tırnağa çamura, toza batmış, dize kadar çemrek kalabalığı görenler bunda bir iş, mühim bir iş olduğunu anlamakta gecikmediler. Dükkanlılar gürültüyle dükkanlarının kepenklerini indirdiler. Kahvedekiler oyunlarını bırakıp Kaymakamlık binasının oraya toplandılar. Sinek vızıldamaz kasabada, doyulmaz bir seyirdi bu! Az sonra bütün kasaba oraya yığıldı.

Zeyno Karı bas bas bağıyordu:

«Kaymakam, Kaymakam! Çık dışarı. Çık da gör halimizi. Ne haldeyiz gör bizi.»

Kalabalığı gördükçe de coşuyordu:

«Bakın, bakın, Muhammed ümmetleri, bakın halimize. Ne haldeyiz görün bizi. Okçuoğlu neler getirdi başımıza. Müslüman olana bu zulüm yapılır mı? Söyleyin yapılır mı! Bir koca köy su altında koyulur mu? Bakın halimize. Kaymakam da baksın. Baksın da o taş yüreği azıcık yumuşasın.»

Dursunla Memed Ali, Zeyno Karıyı susturup Kaymakama çıktılar.

Dursun:

«Okçuoğlu su bıraktı köye. Pambuklarımız, ekinlerimiz su altında kaldı. Köyün içinde oturulmaz oldu. Vallaha göbeğe kadar su. Billah su. Tüm köylü geldik ki göresin halimizi de Okçuoğluna bir şey söylüyesin.»

Kaymakam başını pencereden uzatıp kalabalığı görmüş. Zeynonun bağırtılarını duymuştu, ama bir şey anlamamıştı.

«Köyün içine de mi çeltik ekecek?»

«Ekecek. Su bıraktı bu gece. Köyü göl etti.»

«Allah Allah!...»

Ağır ağır sandalyesinden kalktı. Dışarıya çıktı. Bütün gözler ona çevrildi. Kaymakam bir şeyler söylemek; bu perişan halli köylülerden özür dilemek

istedi. Yutkundu. Boğazında bir şeyler tıkanıp kaldı. Bir türlü dili dönmedi. Öylecene, orada kalakaldı. Kurumuş kaldı.

Zeyno Karı:

«Ne durmuş süzüyorsun öyle yavrum? Bana bak! İyice bak! İşte sizin marifetiniz bu. Ne güzel marifet! Köyün içine de çeltik ekilir miymiş! Her şeyi gördüysek de bunu görmediydik. Köyün içine de ruhsatiye verilir mi? Bu da senin icadın yavrum. Ha ekilir mi? Bak, bak da taş yüreğiniz yumşasın azıcık. Sen diyormuşsun ki, çeltik diyormuşsun vatandır diyormuşsun. Adanada öyle demişsin. Köyün içine de ekilecek, evlerin içine de ekilecek demişsin. Hiç Allahtan korkmamışsın. Gördün ya halimizi. Biz de vatanız. Bak, bak... Bakmazsan halimize, binip trene, Ankaraya böylecene Baş . Kumandara gideceğiz. Doğru-cana Baş Kumandara... Bak şu çoluk çocuğun haline. İnsan olanın buna yüreği dayanır mı? İyi bak! Sen Okçuoğlunun adamıymışsın. Ben de alır bunları doğru Baş Kumandara götürürüm. Bindirir trene götürürüm. Al derim köylünü. İşte böyle suya, çamura boğdular. Al derim, al!»

Kaymakam kendini zorladı zorladı bir tek kelime bile söyleyemedi. Geri döndü hızla odasına girdi, kapandı.

Dışarda Zeynep Karının bağırtısı devam edip gidiyordu. Kulağına bir uğultu gibi geliyordu.

Neden sonradır ki:

«Adamları çağırın.» dedi.

Memed Aliyle Dursun geldiler.

Önce:

«Muhtar hanginiz?» sordu.

Dursun:

«Muhtar, Seyfi Alidir. Okçunun adamıdır. Gelmedi.»

«Söyleyin kalabalığa, gitsinler köye. Ben de hemen geliyorum.»

Hemen Ziraat Memurunu çağırttı:

«Memur Bey, toplayın komisyonu, Sazlıdere köyüne gidiyoruz. Okçuoğlunun yaptıklarını gördünüz ya!»

Memur:

«Aaaah bunlar efendim! Aaaah bunlar! Doymazlar...»

Komisyon azaları toplandı. Bir cip getirildi. Doğru köye gidildi. Köy su altındaydı. Cip köyün içine varamadı. İki kilometre uzakta durmak zorunda kaldı. Sular taşıyordu. Komisyon azaları bacaklarını çemreliyerek köye yürüdüler. Köy ıpızsızdı. Bir arabanın üstüne çıkıp oturdular. Sular habire aşağı aşağı akıyordu. Birbirlerinin yüzlerine bakıp kaldılar.

Kasabadan gelen kalabalığın uğultusu gittikçe yaklaşıyordu.

VI

Böyle üstüste gelen olaylar, Kaymakamı iyice sarsmış, zayıflatmıştı. Yüzü sapsarı, her zaman düşünceli, yorgun, kırılmış, kederliydi. İnce dudakları, daha da incelmış keskin bir bıçağın ağzına dönmüştü. Gözleri pırıltı içindeydi. Işıltılı. Saçlarını sinirli sinirli arkaya doğru atıyordu. Tek inandığı insan şimdi Resul Efendiydi. Baba gibi seviyordu. O da onu koruyordu. Kasabadaki dedikoduları, hakkındaki iğrenç şayiaları, planları günü gününe duyuruyordu. Bir ay içinde bir ömürde öğrenilebileceklerin hepsini öğrenmiş gibiydi. Hele şu son günler!... Köylerde köylülerle yatmıştı. Bitlenmişti. Doktorun muayenehanesi önünde kuyruk olmuş hastalarla konuşuyordu her sabah, daireye gitmeden önce. Nasıl yalan söylenir, dalavere yapılır, ruhsat almak için nasıl dolaplar çevrilir, hepsini, hepsini öğrenmişti.

Her gün yanına çeltik komisyonunu alıyor, iki, üç, beş sahayı geziyordu. Sahaların hiç biri kanunun istediği şekilde hazırlanmamıştı. Hiç birisine ruhsat vermiyordu. Karadağlıoğlu Murtaza Ağanın beşer bin dönümlük iki sahasına da izin vermedi. Her iki saha da planda kesik sulamayla sulanacak gösteriliyordu. Köylere beş yüz metre gösteriliyordu. Her iki saha da köy evlerinin uçtakilerini içine alıyordu. Hiç birisi de sürülmemişti. Kanun bilhassa şart koşuyordu. Çimento kanal değil, doğru dürüst kanallar bile yapılmamıştı.

Mustafa Patır Patırın sahasına da izin verilmedi. O da hazırlanmamıştı. Tefrik Ali, Kemal Taşan, Durmuş Taşkesenin de sahaslarına izin verilmedi. Daha ufak tefek sahalara da izin verilmedi.

Çeltikçiler telaştaydılar. Mayısı geçirirlerse, çeltik ekemezlerdi. Ekseler de verimli olmazdı çeltik. Bire seksen vereceğine, kırk verirdi, çok çok elli verirdi. Bu durum karşısında önce Kaymakamı tecrübe etmeğe karar verdiler. Önce aşağıdan aldılar. Ricacı gönderdiler. Ricacı, yaşlı, kambur, küçücük, kasabanın müftüsüydü.

Müftü Efendi:

«Efendi oğlum,» diye başladı. «Bu pirinç ekimi her yıl böyle olmuştur. Hiçbir yıl kanuna göre ekilmemiştir. Başınızı derde sokmayınız. Sinek nasıl olsa olacaktır. Burası Çukurovadır. Sinek olmaz olur mu? Çeltik ekilmese de olur. Vazgeçin bu sertliklerden...»

Kaymakam:

«Ne demek istiyorsunuz?» diye sertçe sordu. «Ne demek istiyorsunuz?» Kapıyı gösterdi. «Buyurun. Lütfen böyle işlere bir daha karışmayın. Bir daha da yanıma gelmeyin.»

Müftü Kaymakamlık dairesinden dualar okuyarak çıktı. «Süphanallah! Süphanallah!... Bu kaymakam değil, bir narı beyza... Süphanallah! Süphanallah!»

Çeltikçiler, Müftüye: «Ne yaptın Müftü Efendi?» diyo her soruşlarında, Müftü gözlerini kapatıyor, tesbihini çekiyor, «Süphanallah! Süphanallah!», diyor, başka cevap vermiyordu.

Rıza Değnek, Ali Duran Ağanın oğludur. Ali Duran öldüğünde, Rıza Değneke bir çiftlik, on kadar ev, otuz kadar dükkan, iki de han bıraktı. Birkaç yıl içinde Rıza Değnek bunca servetin altından girdi üstünden çıktı. Bir kuruşu bile kalmadı. Kalmadı kalmadı ama, Rıza Değneğin yaşayışında da bir değişiklik olmadı. Kasabada, son moda Rıza Değnek giyinirdi eskiden, gene öyle devam etti. Kasabaya kumarı Rıza Değnek icat etmişti. Gene en çok kumar oynayan Rıza Değnekti. Her gün sinek kaydı traş olurdu. Elbisesinin ütüsüz olduğu görülmüş değildi. Büyükle büyük, küçükle küçüktü. Bu yüzden de sevilirdi. Kasabaya her gelen memurla mutlak ikinci gün canciğer olurdu. Onun elinden kurtulmuş memur yoktu. Her memura da her istediğini yaptırırdı. «Bu Rıza Değnekte şeytan tüyü var» derlerdi. Kasabada ne kadar rüşvet verilmişse, mutlak yüzde doksan sekizi Rıza Değnek eliyle verilmiştir. Dünyanın en namuslu, en temiz adamı bile olsa memur, Rıza Değnek en çok bir hafta içinde baştan çıkarırdı onu. Çeltikçiler bu sefer de Rıza Değneği memur ettiler Kay makama. «İki bine kadar yolu var.» dediler. Rıza Değnek gülümsedi. «On beş binle hallederim» dedi. «Yalnız on beş bin. Aşağı almam.»

Murtaza Ağa:

«Gözümüzün çiçeğini ye İraza. Murtaza Ağan daşsağını yesin senin. Göster gendini İrazam. Göster gendini. Bundan sonra senin için yok, yok!»

Bütün çeltikçiler:

«Bir umudumuz sende Rıza Bey,» dediler. «Yoksa öldük.»

Rıza:

«Evelallah,» diyordu da başka bir şey demiyordu.

Bereket versin Resul Efendiye, bütün kasabayı teker teker söylemişti Kaymakama. Tabii bu arada da Rıza Değneği de ihmal etmemiş, cemazüülevvelini anlattıktan sonra mesleğini, şimdiki vazifesini de anlatmış, yakında kendisini ziyaret edeceğini de hatırlatmıştı.

Rıza Değnek, kırılarak, yılışarak, yaltaklanarak odaya girdi:

«Efendim, birkaç gündür sizi ziyaret edemedim. Bağışlayın efendim. Affedersiniz. İşler efendim. Sizin de işleriniz çoktu. Bir kere geldim, zatıdevletlerinin sahaya gittiğini söylediler. Affedersiniz efendim. Sizi ihmal etmek büyük bir suçtur. Sizin gibi... Efendim.»

Kaymakam sert sert bakıyordu:

«Ne istiyorsunuz?»

«Efendim?»

Kaymakam bağırdı:

«Ne istiyorsunuz Efendi?»

«Zatıalinizi... Ziyaret... efendimiz?»

«Ne istiyorsunuz? Onu söyleyin.» Titreyerek, sarararak: «Ne is-ti-yor-sunuz?»

«Efendim... Ziyaret... Maksad...»

Kapıyı gösterdi:

«Lütfen... Derhal... Buyurun.»

Rıza Değnek şaşkınlık içinde kapıya doğru kışın kışın gitti. Yalvarırcasına Kaymakamın gözlerinin içine bakıyordu. Kaymakam kaşlarını çatmıştı. Bıçak gibi dudakları sıkı sıkıya kapalıydı. Kaya parçası gibiydi.

Rıza Değnek hızla döndü, kapıyı açıp dışarı çıktı. Sersem sersem merdivenlerden indi. «Vay anasını, vay anasını,» diyordu kendi kendine. «Vay anasını... Herif bizi kovdu be! Vay anasını... Resmen kovdu be!» Sonra gülümsedi. «Çocuğa bak be. Kaya parçası gibi sert. Yaşasın ulan. Çeltikçilerin çekeceği var. Analarını ağlatacak. Vay anasını, resmen kovdu be! Resmen!...»

Kulübe gülerek girdi. Çeltikçiler onu dört gözle bekliyorlardı. Güldüğünü görünce mesele hallolundu sandılar, yanına geldiler, elini sıktılar.

«Eeee, nasıl?»

Rıza Değnek gülüyordu:

«İş yok. Böylesini görmedim. Bir parmak çocuk kay® gibi sert, Müftünün dediği gibi Süphanallah! Süphanallah! Süphanallah!»

İşte bundan sonradır ki iş karıştı. Bütün umutlar suya düştü. Bu, beklenmedik bir haldi. Tedbir namına ne kadar tedbir varsa almamışlardı. Nasıl da tongasına düşmüşlerdi bir karış çocuğun! Öfkeleri gittikçe büyüyordu. Ne kadar çeltikçi varsa, gece sabahlara kadar uyumuyorlar, hal çaresi arıyorlardı. Şöyle akla yatkın bir şey bulamıyorlardı.

Murtaza Ağa kızmış, ateş saçıyordu. Bu yüzden de olmadık çarelere baş vurdu. Bir gece Kaymakamın pencerelerini taşlattı. Odasına kurşun sıktırdı. Ölümüne sıktırdı ama kurşunlar değmedi. Kaymakam bütün bunlardan korkacağı yerde, çeltikçilere düşmanlığı daha da arttı.

Ziraat dairesinin cipini bozdular. Kaymakam atla gitti sahalara... Lokantacıya tenbih ettiler, kokmuş yemek gönderdi. O da yemek yemekten vazgeçti. Ceza attırdı lokantacıya. Peynir ekmeğe kaldı.

Ankaraya, İle Kaymakam aleyhine günde elli tel çekiliyordu. Telleri Siyasetçi Ahmet yazıyordu. Yıllardan beri Kaymakamlara yüklenecek suçları öylesine ezberlemişti ki, tefleri gözü kapalı yazıyordu. Teller öyle berbattı ki, her okuyan Kaymakamdan iğrenir, kusacağı gelirdi. Telleri bir gün çeltikçiler, ikinci gün bütün köylerin muhtarları... Tam altmış muhtar, üçüncü gün Belediye Reisi, parti reisleri çekiyorlardı. Sonra köyler sıraya giriyordu. Çınar köyü namına yirmi beş kişi, Çıyanlı köyü namına yetmiş kişi, Çay-geçit köyü namına, Keli köyü namına... Aliler köyü, Öksüzler köyü namına... Valiye, Başbakana, Cumhurbaşkanına, İçişleri, Ziraat, hatta Millî Eğitim Bakanlığına çekiyorlardı.

P.T.T. Müdürü her akşam tellerin bir suretini Kaymakama getiriyordu. Kaymakam çileden çıkıyordu. Çıkıyordu ama ne gelirdi elden! Dışını sıkıyordu. En sonunda kanıksadı. Birinci gün şaşırılmış, deliye dönmüştü. Bilmiyordu ki bu teller, Kaymakamlar, memurlar aleyhine yirmi beş yıldan beri çekilen tellerin müsveddesinden başka bir şey değildi. Münasip bir dille Resul Efendi onu da söyledi. Kaymakam bu işe, tellerdeki isnatlardan da çok şaştı. Kimin kaleme aldığını da söyledi. Siyasetçi Ahmedi de anlattı. Bugünlerde Siyasetçi Ahmet akşamdan elli tane tel sureti yazıyor, gündüzleri gelenlerin ellerine tutuşturuyordu. Bütün isnatlar, yakıştırmalar, Siyasetçi Ahmedin kafasından çıkıyordu. Çıkıyordu değil, yirmi beş yıl önce uydurduklarını tekrar ediyordu. Tabii bu tekrarlara olayların gelişi yeni yeni, tesirli isnatlar da katıyordu. Orası başka. Mesela Fikret Irmaklı için eskilere ilaveten yeni birkaç isnat yakıştırmıştı ki duyanı ürpertirdi...

«Benim kalemimden,» diyordu, «kan damlar.»

«Amenna, senin kaleminden kan damlar,» diyorlardı.

Bütün isnatlar, teller para etmedi. Kaymakam yerinde durduğu gibi bir ihtar da gelmedi. Bunun böyle olacağını daha önceden çeltikçiler bilirlerdi. Ama işe yarardı teller. Eninde sonunda yarardı.

Vakit kalmadı. Bir telaştaydılar çeltikçiler, etrafta bir dolanıyor, bir terliyordular ki, gören hallerine acıyordu. Bunca serveti toprağa serpmişlerdi. Çeltik aleyhtarı olanlar bile, Pehlivan Usta, Kör Cemal bile acıyordu. Çeltikçiler, o burunları Kaf dağında çeltikçiler, çarşıya düşmüşler önlerine gelene dert yanıyorlar...

«Nasıl vermez ruhsatı? Genç, çocuk... Başına geleceği bilmiyor.»

«İlk görünüşü uslu, efendiydi. Meğersem karnında kırk yılın yatıyormuş...»

«Deli... deli... Bilse memlekete çok faydası var. Bilse çeltik sıtma yapmaz. Bilsee...»

«Kim görmüş çeltiğin sıtma yaptığını?»

«Çukurova oldum olası sıtmalı...»

Dert yanma faslı da bitti. Çeltikçiler meydanlarda görünmez oldular. Bölük bölük müzakerelerde bulunuyorlardı.

Müzakerelerle gün geçiyordu. Ekme zamanı geçiyordu. Çarşamba gecesini bütün çeltikçiler toplanıp sabaha kadar müzakere ettiler. Karara vardılar. Yarından tezi yok bütün sahalara ekilecek. Kaymakam, elinden ne gelirse yapsın. Asacak değil ya... Bu arada beş kişilik bir heyet de Kaymakamı attırmak üzere Ankaraya gidip, onun çaresine bakacak.

Perşembe günü erkenden bütün sahalara su bırakıldı. Sonra kesildi. Tohum atıldı. Gene su verildi.

Bir hafta içinde ruhsatsız bütün sahalara ekilip, sular bırakılmıştı. Suların izinsiz bırakıldığı kasabada bomba gibi patladı. Şimdiye kadar böyle bir şey de olmamıştı.

VII

Kaymakam mücadelesinin sarhoşluğu içindeydi. Gözü dünyayı görmüyordu. Çeltik aleyhine kasabada büyük bir kampanya açılmıştı. Kampanyayı böyle şiddetli, programlı yürütenler, Kör Cemalle, Mustafa Pehlivanı. Kör Cemal arzuhalciydi. İddia ediyordu ki, «Benim kardeşimi çeltik öldürdü. Çeltik olmasaydı, sinek olmazdı. Sinek olmayınca da sıtma olmazdı. Kardeşim de sıtmadan ölmezdi.» Yıllar yılı dilinde bu!

Bu sefer köylerden heyetler geliyordu. Acıklı, yürek parçalayıcı sıtma hikayeleriyle. Tatarlı köyü muhtarı köydeki kırk kadar dalaklı, karnı şiş, bacakları incecik, yüzleri kemik, gözleri kocaman kocaman çocuğu toplayıp, kasabaya, Kaymakama getirdi. Kaymakam da çocukların fotoğrafını çektirip, Sağlık Bakanlığına yolladı. Çeltik düşmanları da tel üstüne tel çekmeğe başladılar Ankaraya. Bu arada çeltikçiler Kör Cemali kurşunladılar. Hastahaneye kaldırıldı. Vuranlar ele geçmedi. Mustafa Pehlivanın portakal bahçesini kökten kestiler. Ağaçlarını bir gecede doğradılar. Böylelikle mukabil taarruz gevşedi. Yalnız bir iki muhtar dayanıyordu. Bir de Kaymakam.

Resul Efendi korkuyordu. Sokakta, kahvede, evde, karısına bile, Kaymakamı çekiştiriyordu. İşi bir sezerlerse çeltikçiler, hali dumandı.

«Oğlum, evladım, güzel Kaymakamım, gençsin, uğraşma, diyorum. Uğraşılmaz çeltikçilerle. Bunlarla başa çıkılmaz, diyorum. Bu çeltikçi milletin karşısında hükümet bile pes etmiş, diyorum. Dinlemiyor efendim. Dinlemez efendim. İlk günler ne iyiydi, ne halimselimdi. Ne oldu birdenbire, benim de aklım ermedi. Dinlemez efendim. Öğüt dinlemez. Ben derim ki, efendim, o Sazlıderenin, öyle çamur içinde, çoluk çocuk, kadın erkek gelişi şok tesiri bıraktı üzerinde... Zıvanadan çıktı. Ne güzel idare edip gidiyordu. Şu hale bakın. Anlatıyorum anlatıyorum, vazgeç bu akıldan oğlum Fikret Bey diyorum. Susuyor, konuşmuyor. Düşünüyor. Acıyorum. Daha çiçeği burnunda... Acıyorum. Acıyorum efendim. Elde değil ki acımamak. Çiçeği burnunda...»

Çeltikçiler böylelikle Resul Efendiyi kendilerinden biliyorlar, her bir sırlarını ona açıyorlardı. Ona danışıyorlardı. Hele Okçuoğlu bütün umudunu Resul Efendiye bağlamıştı.

«Söyle,» diyordu. «Söyle Kaymakama, ben onun aleyhinde çalışanlar arasında değilim. Söyle de yakamı bıraksın. Kürd Memed Aliye uymasın. Eşkiya o. Deli Kürt.»

O günden beri Çeltik Komisyonu, Okçuoğlunun sahasının suyunu kestirmiş, bendinin basına yedi candarma, bir onbaşı nöbetçi koydurmuştu. Okçuoğlunun sahası daha yeşermeden kuruyacaktı. Bu çok kötüdür. İslak tohumun suyunu kesmek yüzde yüz öldürmek demektir. Halbuki filizlese, kolay kolay kurumaz. Ama Okçuoğlu yolunu bulmuştu. Candarmalarla işbirliği yapmıştı. Su yalnız ilk günü kesilmişti. Ondan sonra, gene olduğu gibi bırakılmıştı. Memed Ali durumu gelip Kaymakama anlatmış. Kaymakam da o candarmaları oradan alıp yerine başkalarını göndermişti. Onlar da bir günlüktü. Kaymakam duramazdı ya başında.

Candarmaların iş göremediğini gören Memed Ali, Kaymakamlıktan ayrılmıyor:

«İzin vermiştir bene Gaymugamim. Kurutmuştur köyü... Kesmiştir suyu Okçi... İzin vermiştir bene. Elin ayağın öperem. İzin vermiştir. Bizim hakkidir. Madem köy su altında galmiş. Bizim hakkı...»

Kaymakam her defasında:

«Hele dur Memed Ali, durumu Candarma Alay Kumandanına bildirdim. Hele dur,» diyerek onun önüne geçiyordu.

Memed Ali bekliyordu.

Ruhsatsız ekilen üç sahanın bentleri kasabanın içinde, taş köprüünün altındaydı. On jandarma da onların üstüne kondu. Kaymakam, herhangi bir saatte bir bakıyorsun, işi gücü, her şeyi bırakıp atlıyor cipe, doğru bentlerin başına... Gece de bir bakıyorsun, sabaha karşı, bir bakıyorsun gece yarısı şafaklaym, tabancası elinde bentlerde.

«Bu Kaymakam kanına susamış.»

«Vallahi de susamış.»

«Vuruverirler...»

En çok da Resul Efendi korkuyor. Kasabadaki havayı biliyor da ondan bu kadar korkuyor. Bu gözü dönmüş adamlar, bir gece önüne pusu kurar, vurduruverirler. Kim vurduya gider.

«Hiç bir şeyden korkmuyorum da vururlarsa, kasabanın gül adı iyice kötüye çıkar. İyicene... Korkuyorum kardeşler. Kasabanın istikbalinden korkuyorum. Oğlum Fikret Bey, diyorum, etme eyleme. Çıkma geceleri. Sen candarma mısın? Sen kanına mı susadın? Sen kanına mı susadın? Tınmıyor bile... Vuracaklar. Korkuyorum efendim.»

Vakit gece yarısına doğru. İnce bir karanlık var. Savrun çayının çağltısı geceyi dolduruyor. Çakıltaşları parıldıyor. Kaymakam, çakıltaşlarından ses çıkara çıkara bendlere doğru yürüyor. Hava topraksı kokuyor. Karanlık suya yıldız ışıkları vurmuş. Çağldıyor. Köprü karanlığa sütbeyaz yapıştırılmış. Kasabada ses seda yok. Uyuyor. Arada bir bekçi düdüğü... Bir iki vakitsiz horoz ötüp susuyor. Kafasında düşünceler... Sultanahmet Parkı, Beyazıt havuzu... Nedense gözünün önünde Beyazıt havuzu. Ne düşünüyorsa gözünün önüne Beyazıt havuzu geliyor. Tramvaylar, otobüsler, dolmuşlar. Genç Üniversite talebeleri... «Hayat!» diyor kendi kendine. Gülümsüyor. «Solucan gibi yaşayan insanlar... Korkak, hilekar... Yalancı. Ama Zeyno Kadın. Kürt... Adı neydi? Eşkiya...» Bir an mesut oluyor. «Değer. Bir eşkiya, bir Zeyno Kadın, gözleri kocaman çocuklar için de olsa değer... Mücadeleye değer... Bir hayat pahasına da olsa değer...»

Tabancasının kabzasını var gücüyle sıkıyor. Bir tuhafına gidiyor elindeki tabanca... «Değer,» diyor boyuna. «Değer. değer, değer...»

«Bunun sonu neye varacak? Neye varırsa varsın. Değer... Ankaraya heyet üstüne heyet. Ben haklıyım. Kanunen haklıyım. Onlar kanuna karşı koyuyorlar... Yoksa idare edemedim mi? Kabahat onların. Bu savaş nerede bitecek? Ankarada ne yapacaklar? Elbete bir bildikleri... Aldırma be anam! Aldırma ciğerim. Nermin görse bu halimi, müthiş sevinirdi. Bu dalavere

kumkuması heriflerle tek başımayım. Yok Resul Efendi de... Rüzgar mavi mi? Su karanlık. Korkuyor muyum? Belki. Mesele değil. Nermin sevinir. Nerminin gözlerinin rengi, Resul Efendi, vay anam vay, ne pişmiş herif! Ciğerlerini biliyor. Resul Efendi olmasaydı... Ne kadar da düşman bunlara!... Ama korkak... bir kertenkele kadar ürkek.»

Çalılıklara düştü. Hayıt acı kokar... Bir hoş. Çakıl taşı eğer koksaydı, hayıt çalısı gibi kokardı. Savrun çayı kokulu aksaydı yahut da, hayıt çalısı kokusunda akardı. Ilgının da bir başka kokusu vardır.. Sabah yeli gibi incecik bir koku. Yağmur sonu güzel kokuyor. Toprakla birlikte.

Bir balık atladı. Çalılıkların arasından iki baş, iki karartı kalktı. Bekliyordu. Kendini o anda yere attı. «Kıpırdamayın!»

«Gaymakamım» diye ağıdımsı bir ses geldi karanlıktan. «Ben Murtaza Ağayım Gaymakamım.»

Kaymakama doğru geldiler. Kaymakam ayağa kalktı.

Murtaza Ağa:

«Elini ayağını öpüyüm Gaymakamım, Bütün servetimi buraya yatırdım, kurudu getdi. Etme eyleme. Oğlunu öldürdüm, ocağına düştüm. Neyim varsa yatırdım. İflas edersem bu yaşta, gülerler bana. Oğlunu öldürdüm, ocağına düştüm gaymakamım.»

Candarmaların yanına vardılar. Candarmanın biri nöbetteydi. Bendier kupkuruydu.

«Bişey söyle Gaymakamım. Öldürme beni! Kurudu getdi. Acı bana. Ben kederimden ölürüm. Çoluk çocuğum da ölür. Senin okuduğun yüksek mekteplerde iki tene okuduyorum. Bu çeltiği bıraktıydım. Sana hakikatını söyleyim mi? Bizim gazancımız insan gam. Biz ganı emiyoruk. Sinek gan emmiyor, biz emiyoruk. Oğlunu öldürdüm. Gan...»

İssiz çarşayı geçtiler. Kaymakamlığın önüne vardılar. Murtaza Ağa hâlâ yalvarıyordu:

«Bişey söyle Gaymakamım. Bir daha ekmeceğim. Bir daha... Biliyorum kötülüğünü.

Kaymakam bentten beri, bir saattir ağzını açıp da bir laf etmemişti. Etmiyordu. '

«Desene Gaymakamım!»

Kaymakam merdivenleri çıkmağa başladı.

Murtaza Ağa arkasından:

«Sen bilirsin Gaymakam,» dedi. «Sen beni öldürüyor sun. Hemi de çoluğum çocuğumlan bile öldürüyorsun. Eyi düşün. Senin de gençliğine yazık.»

Kaymakam cevap vermedi. Kapıyı şiddetle kapadı.

Gece sabaha kadar Kaymakamın gözüne uyku girmedi. Yatakta döndü, durdu.

Murtaza Ağa, Mustafa Patır Patır, sahalarına su gönderilmeyen iki kişi daha hemen o gece otomobile atlayıp Ankaranın yolunu tuttular.

Çeltikçiler içinde yalnız Okçuoğlunun işi işti. Gümüşlü kırbacıyla, çizmelerini döğerek, çarşığı bir uçtan bir uca dolaşığı, kabadayı kabadayı, kurularak laflar ediyordu:

«Kurutma emri vermiş bizim çeltiğe Kaymakam ha! Vay akıl vay! Candarma dikmiş bizim çeltiğin başına ha! Vay akıl vay! Sazlıdere köyü çamura batmış da gelmiş Kaymakama. Onlarınüstüne öyle bir su gönderdim ki, şimdi su Sazlıdereli!erin göbeklerinde...»

Böyle söylüyor söylüyor ya, içinde de korku var. Resul Efendiden de ayrılmıyor. Kürt Memed Aliyle Zeyno Karı neler yapıyor, onu soruşturuyor...

«Resul Efendi, şu Kaymakam çocuğun akli da akli mı Allasen! Candarma dikmiş benim bendin başına. Teşekkür ederim. Bizim bendi

bekliyorlar. Ağzı var mı insanoğlundun? Var. Hepsi bunun gibi deli çıkmaz ya... Ağzı olandan korkma...»

Resul Efendi:

«Suç yok bu Kaymakamda. Geldiğinde nasıldı? Gül gibiydi. Şu Sazlıdere yok mu! Onlar böyle yaptılar. Bir sabah baktık, çamura batmış, en az dört yüz kişi, çoluk çocuk, bebeler de var. Gelmişler hükümetin önüne... İşte o zaman zıvanadan çıktı.»

Okçuoğlu:

«Sazlıdereye bir su gönderiyorum. Bugün, su tam göbeklerindedir. Çamura nasıl batar insan, görsünler... Evleri başlarına yıkılacak. O Kürdü sürgün etmezsem Çukurova-dan, bana da Okçuoğlu demesinler. O Sazlıderenin yerine incir dikmezsem, bana da Okçuoğlu demesinler.»

Okçuoğlu bend başındaki candarmalara her gün bir koyun kesiyordu.

Kaymakamsa İlden candarma bekliyordu. Telefon üstüne telefon ediyordu.

Okçuoğlundun laflarını Sazhdere köylüleri de duyuyordu. Duyuyor değil, Okçuoğlu onlara da aynı şekilde konuşuyordu. Sazlıderelileri dinden imandan çıkarıyordu.

Toza çamura batmış Memed Aliyle, Zeyno Karı son bir defa Kaymakama gene geldiler.

«Su evleri yıkmıştır. Mahsus yapmıştır Okçi. İnyad uçin. Yaa gurban. Müsade bike min... Et yani... Tarlasi de su altindedir, pamuk tarlasi. .. Müsade babam...»

Zeyno Karı kükredi:

«Oğlum su içindeyiz. Tarlalar, pamuklar, bostanlar, evler, tüm su altında... Çocuklar hasta oldular. Ya bir çare. Yoksa biz başımızın derdine bakarız.»

Kaymakam mahzun mahzun boynunu büktü:

«Candarma bekliyorum, Ana. Elimden başka ne gelir?»

Zeyno Karı Memed Aliyi elinden tutup çekti... Hışımla:

«Gel,» dedi, •biz kendi başımızın çaresine, kendimiz bakalım.»

ıktılar.

VIII

Köyün evlerinin hemen hepsi huğdu. Başka köylerde huğun çiti çilpirti çalılılarıyla örülür. Burada çitler kamıştı. Kamış çitlerin çok yerlerini çamurla sıvamışlardı. Evlerin rengi yeşile çalan bir boz renkteydi. Üstü ince sazlardandı. Sazlar kat kat vurulmuştu. Çinko gibi sağlamdı. Sazlıderenin evleri yağmurda bu yüzden akmazdı. Sazlar bozarmıştı. Kalın sazların ağırlığı, hele su çekince, ince kamış çitleri çökertmiş, köyün bütün huğlarının çitleri ya sağdan, ya soldan, ya önden ya arkadan bir yerinden bel vermişti.

Köyün içinden akan sular, azalacağına bollaşyordu. Akan sular evlerin temelini yiyordu. Bir kerpiç ev yıkılmak üzereydi. Okçuoğlunun inadı inat.

Zeyno Karı:

«O, Okçuoğluysa, ben de Zeyno Karıyım. Benim de inadım inat. El mi yaman, bey mi yaman, görür Okçuoğlu...»

Zeyno Karı altmışını geçkindi. Toparlak bir yüzü, sivri, ince bir çenesi vardı. Kaşları seyrek, inceydi. Gözleri küçücük, karaydı. Hiç akı görünmezdi. Dudaklarının yanlar! büzülmüştü. Küçücük kalmıştı. Gözlerinin yanları da kırışık içindeydi. Her zaman, hep güler, şakalaşır. Kocasını seferberliğe gitmiş dönmemişti. O gün bugündür duldu. Yüzelli dönüm tarlası vardı. Bugüne kadar üç tane öksüz büyütüp evermişti. Köy halkının yarısı Kürt olduğundan, onlar ona Zeynebi kısaltarak, Kürt isimleri gibi «Zeyno» diyorlardı. Köylü de alışıp Zeyno diyordu artık. Zeyno erkek gibiydi. Milli Mücadelede savaşan çeteler arasında Zeyno da vardı. Zeyno Ana Kürt olsun, Türk olsun, her kim yardıma muhtaçsa yardım ederdi. Kızlara çeyizler, delikanlılara güç verirdi. Bütün köyün tek anasıydı. Döğüşenleri yalnız o ayırır, küsleri yalnız o barıştırırdı. Yumşaktı, gülekti. Ama bazı öyle sertleşir. öyle kızardı ki, herkes sinerdi. Köy «Ana kaplan kesilmiş gene,» derdi. Bağırır küfrederdi. Kükrederdi.

Günlerdir, su içinde evden eve taşınıyor, gülüyor, hastalara bakıyor, konuşuyordu. Küfrediyordu gülümsiyerek. Evlerin kapılarını açıyor: «Nasılsınız Okçuoğlu'nun ördekleri?» diyerek, içeri giriyordu.

İki gündürse ağzını bıçak açmıyor. Konuşmuyor. Eteklerini beline sokmuş bir uçtan bir uca gidip geliyor. Yüzü kararmış, gözleri yumulmuş gibi, öyle kısılmış. Köylü de susup, Zeyno Karının hareketlerini takip ediyor. Kimsede çıt yok. Evler yıkılacak. Zeyno Karı arada bir gidiyor. Kürt Memed Alinin çardağı altında duruyor, çardakta türkü söy lemekte olan Memed Aliye bir şeyler söyleyecekmiş gibi oluyor, sonra gerisin geri dönüyor.

Son defa Kaymakamdan geldikten sonra Memed Ali her şeyden elini eteğini çekmiş gibi... Çardağına çıkıyor, bitip tükenmeyen bir türküye başlıyor. Söylüyor babam söylüyor. Ne kesiyor ne bir şey... Türkü, yanık bir türkü... O türkü söyledikçe ta uzaklarda, gökyüzünde bir turna katarı geliyor göz önüne... Ama her dinleyen bir turna katarını hayal ediyor. Ses tok, gür... Dalga dalga. Arada sırada bir iç çekiyor, Memed Ali. Türküde iç çekmek bu! Otur hüngür hüngür ağla... Kimbilir Memed Ali ne söylüyor türkülerinde. Böyle uzun uzun, böyle dertli.

Bir ikindi üstüydü. Yollar tozuyordu uzaklarda. Tepelerin gölgeleri doğuya yatmıştı. Koyu, karanlık.

Zeyno Karı evinden çıkmış, koşarcasına, suları sıçrata sıçrata Memed Alinin evine doğru gidiyordu. Hızlı esen garbi yeli, eteklerini uçuruyordu. Öteki köyde. firezler ipileşiyordu. Çardağın altına gelince:

«İn aşağı Memed Ali. Kes ağdım. Ne bu! Sabahtan akşama kadar, karılar gibi ağıt! Köyü almış götürüyor ağıt. Avrattan ciğersizler sizi.»

Öfkeli sesi köyün üstünde çınliyordu.

Duyanlar:

«Doğru söylüyor ana,» dediler. «Su köyü götürüyor.»

Muhtar:

«Boşaltalım köyü,» diye ısrar ediyor. «Boşaltalım bitsin.»

Zeyno Karı:

«Deli Kürt, ulan nerdeyse altınıza edeceksiniz.» ‘

Memed Ali bir an türküsünü kesti, sonra geri başladı.

Zeyno Karı kükredi:

«Ulan Memed Ali, kes de in aşağı. Şimdi karının yazmasını alır başına bağlarım. İğdiş. Avrat. Bütün köylü avrat olmuş, sen de mi oldun?»

Memed Ali, kendine geldi, usul usul çardaktan indi Durgun, yumuşak, uykulu gibi... Uykuda gezer gibi...

Zeyno Karı öfkeli:

«Git şu pezevenklerin içine. Okçuoğlunun avratlarının içine. Oturmuşlar Dursunun çardağının gölgesine, düşünüyorlar. Başlarını, kopasica başlarını yere dikmişler, düşünüyorlar.»

Zeyno öne düştü, Memed Ali arkaya. Dursunun çardağına geldiler. Elliden fazla erkek vardı. Zeynoya bakma mamak için başlarını daha aşağı eğdiler.

Zeyno:

«Okçuoğlunun avratları, size Memed Aliyi de getirdim. Hep birlikte boyuna düşünün. Köyü de su yıksın.»

Birkaç kişi başını kaldırmadan:

«Hükümet var, candarma var. Başkaca biz ne yapalım?»

Zeyno Karı ellerini kasıklarına koyup hışımla üstlerine yürüdü:

«Tuuu size, utanmazlar, utanmazlar. Çare mi yok? Candarma para yemiş bakmıyor. Suyu kesmiyor. Siz ne güne duruyorsunuz? Gidin de bendi siz

bekleyin. Hükümet karar vermiş. Kanun bizimle birlik.»

Bas bas bağıyordu:

«Tuu size... Okçunun avratları.»

Memed Ali:

«Ane doğru, çok doğru söyler.»

Bu arada, Zeynonun sesine köyde kim varsa, kadın erkek, çoluk çocuk, kim varsa toplandı. Dursunun çardağının altına doldu.

Erkeklerde bir kımıldama bir homurdanma oldu.

Zeyno Karı:

«O namussuz, hükümetin kanunu hiçe sayıyor. Kaymakamın emirlerini hiçe sayıyor. Candarmasına rüşvet verip, bizi su altında bırakıyor. Kaymakam parmak kadar bir çocuk. Kurutma emrini verdi. Başına da candarma dikti. Candarma suyu keseceği yerde, suyu bekliyor. Haydi yürüyün bende. Bendi yıkıp biz bekliyelim.»

Memed Ali bağırdı:

«Ane, doğru, doğru, doğru, söyler. Ben gidirem.»

Zeyno Kan kadınlara döndü:

«Yürüyün avratlar, kazma kürek alıp yürüyün. Bunlar burda suyu beklesinler.»

“Yürüyün, yürüyün, yürüyün!»

Kadın kalabalığa karıştı. Dağıldı. Herkes elinde bir kazma kürek, geri toplandı beş dakika sonra. Erkekler de ayağa kalktılar.

«Yürüyün!»

Zeyno Karı önde, kadınlar onun arkasında, onların arkasında da erkekler... Kalabalık homurtuyla ilerliyordu. (İnde Zeyno Karı koşar gibi... Bütün kafiye de öyle... Köyde yalnız ihtiyarlar kaldı. Gün batarken, değirmenin oradaki bende geldiler. Candarmalar şaşırılmışlardı. Bir şey söyleyemiyorlardı. Dilleri tutulmuştu sanki.

Zeyno Karı ilk kazmayı bende indirdi:

«Vurun.»

Bir anda arkın sahaya giden tarafını dolduruverdiler.

Zeyno Karı candarmaların yanına gitti. Candarmalar olanı biteni seyreyliyorlardı.

Gülerek:

«Yavrular, sizi hükümet buraya suyu kessin diye mi, yoksa Okçuoğlunun bendini beklesin diye mi koydu? Vay ana kuzuları vay!»

Dursunla birkaç erkek:

«Ana,» dediler, «biz bekliyeceğiz. Otuz kişi bekliyeceğiz. Avratlar köye gitsin de azık getirsin bize. Tüfekleri getirsin. Şimdi Okçuoğlunun adamları gelir.»

Memed Ali hırsla ortaya atıldı kaputunun altındaki filintasının dipçliğini gösterdi. Tepeden tırnağa kurşun bağlamıştı her yerine. Çaprazlama çaprazlama.

«Siz merak etmektir yok. Değil Okçioğli adamları, Okçioğli babasi, sülalasi, bin kişi de gelmiştir. Yaklaşmış yoktur su... Hiç kimse... Ya ölmüştür Memo Ali, ya da su yaklaşmış yoktur.»

Haberi alan Okçuoğlu deliye döndü. Önce atına atladı. Tabancasını çekti. Bende doğru sürdü. «Ne demek?» diyordu. «Ne demek ola. Köylü gelip benim çeltiğimin bendini yıka! Hepsini teker teker öldürmeliyim.»

Narlıbahçede akli başına geldi, doludizgin giden atın başını çekti. Şöyle, daha sakın düşünmeğe başladı. Atın başını kasabaya geri çevirdi. Geldiği gibi doludizgin kasabaya girdi, doğru Resul Efendinin yanına gitti:

«Canım kardeşim Resul Efendi. Ben seninle oldu bitti kardeş gibiyim. Sen de bilirsin, Resul Efendi!»

Israrla Resul Efendinin gözlerinin içine bakıyordu.

Resul Efendi:

«Efendim?» dedi.

«Ben hiç yalan söyler miyim, Resul Efendi?»

«Duymadım Ağa.»

«Söylemem. Şu Kaymakama söyle de yakamdan düşsün. Ben onun hakkında uğraşmadım. Etmesin. Yemin ederim uğraşmadım. Ben severim onu. Resul Efendi!»

«Efendim?...»

«Bir yolunu bulup, şu candarmaları çekebilir misin oradan?»

«İmkanı yok.»

«Hiç, hiç mi yok?»

«Hiç yok.»

«Hiç, hiç. hiç mi?..»

«Hiç yok.»

«Demek Resul Efendi? ..»

«Öyle Ağa .»

«Ben de Okçuoğluysam...»

«Aklını başına getirmeli...»

«Ben de... Demek köylüyü tahrik eder de... Ben de... Onu, bir götünün üstüne oturtacağım. Bir... Bu yıl zarar edeceğim, iflas edeceğim ama, ona da yapacağımı yapacağım.»

Kapıyı hızla çekerek çıktı.

Resul Efendi, aşkla, şevkle gülümsedi. Kendi kendine mırıldandı: «Aynen kapana kısılmış sıçan... Aynen.»

Bu sefer hırsla, kinle atına atladı Okçuoğlu. «O puşt yapılı,» diyordu, «O puşt yapılı benimle zar atacak. O oğlan...»

Doludizgin köye girdi. Atın kantarması köpük içinde kalmıştı. Çamurda bile başını çekmemişti atın. At da, kendisi de çamura belenmişti bu yüzden.

..

Doğru muhtara sürdü. Köy bir azcık kurumuştı. Yani su çekilmişti. Kadınlar, çocuklar seyrine çıktılar Okçuoğlunun. Kadınlar, başta Zeyno Karı gülüşüyorlardı. Okçuoğlu bunu sezer gibi oldu. «Dur hele! Dur hele! Ben gösteririm hepinize...»

Atı huğun kapısına kadar sürdü, üstünden eğildi, içeriye seslendi:

«Seyfi Ali, Seyfi Ali! Muhtar!»

Muhtar, yorgun, beli bükülmüş, dışarıya çıktı.

«Topla köylüyü... Her eve üç yüz lira vereceğim. Pamuklarının dönümüne elli lira vereceğim. Han et. Köyde kimse kalmıyacak. Güze kadar. Yıkılan evlerini de ödeyeceğim.»

Muhtar:

«Haşşöyle Ağam,» diye sevindi. «Haşşöyle... Şimdi köyde bir tek kişi kalmaz. Hepsi çıkar.»

Bende haber gönderildi. Oradakiler de geldiler. Okçu-oğlu teklifi yaptı, kimse ses çıkarmadı. Hemen oracıkta cüzdanını çıkardı. Ev paralarını verdi. «Yarın gelin,» dedi, «pamuk paralarını da alın. Köyde bir tek kişi kalmıyacak. Öyle mi?»

«Kalmıyacak,» diye cevap verdiler. Birkaç kişi itiraz edecek oldu. «Ulan deli misiniz? Okçuoğlu nasıl olsa o Kaymakamın hakkından gelir. Biz gene su içinde kalırız. Hiç olmazsa paramızı alalım. Üç yüz lira az para mı? Susun, deliler,» diye susturdular. Memed Ali hiç itiraz etmedi. Para da almadı. Kimse de farkında olmadı onun. Memed Ali itiraz etmedi, çünkü burada kendisinin altta kalacağını biliyordu. Zeyno Karı bile ağzını açamadı. Etraftan herkes: «Güvenmem Kaymakama. Okçuoğlu bu. Kaymakam değil...

Bir çocuk değil, hükümet bile başa çıkamaz onunla. Hazır paramızı alalım. Bir etek para...»

Okçuoğlu atına atlarken:

«Yarın kimse, bir canlı bile kalmıyacak köyde.»

Atma binerken ağzı kulaklarına varıyordu.

Kasabaya girer girmez hemen attan indi, atı eve götürmesi için bir çocuğa teslim edip, doğru arzuhalci Siyasetçiye gitti. Siyasetçi, Okçuoğlunu görür görmez, işi anladı

«Yaz,» dedi Okçuoğlu gülerek. «Bildiğin gibi yaz.»

Siyasetçi:

«Beş yüz bin mi yazayım?»

«Beş yüz bin.»

«Çeltik Komisyonu Başkanlığı Yüce Katına,» diye başladı. «Çeltik Komisyonu,» dedi, «benim beş yüz bin liralık çeltik sahamın suyunu, içinde bir köy kaldığını bahane ederek, bilasebep kesmiştir. Halbuki sahanın içinde hiçbir zaman köy kalmamıştır. Köy, daha baharda sahanın planı yapılırken,

bütün evleriyle birlikte satın alınmıştır. Bu, düşmanlarımın ve bazı çeltik komisyonu azalarının kasten uydurdukları bir hadisedir. Bana zarar vermek için. Üç aydır Sazlıdere köyüne canlı mahluk basmamıştır. Sahama suyun bırakılmasını diler, şimdiye kadar ettiğim zararlar için de çeltik komisyonunu Mahkemeye verdiğimi arz ederim. Sazlıdere köyünde bir tek canlı mahluk bulunmadığı, yapılacak keşifle anlaşılacaktır. Saygılar.» dedi. Götürdü Kaymakama verdi. Kaymakam okudu. Yüzü soldu. «Doğru mu?» diye sordu.

Okçuoğlu:

«Ben sizin aleyhinizde bulunmadım efendim. Ben köyü satın almıştım. Yanlışlık oldu, efendim,» diye gülümsedi.

Kaymakam:

«Yarın keşfe geliyoruz.»

«Yarın efendim? Şimdi emir verin, sahaya su bırakılsın da...»

«Görelim de...»«Bir gün daha kalırsa ümit yok sahamdan. Mesuliyeti kabul ediyor musunuz?»

Kaymakam kızdı:

«Ediyorum.»

Okçuoğlu yüzü sapsarı, çıkarken:

«Bu memlekette mahkeme var. Bütün zararlarımı tespit ettirip, sizin şahsınızdan alacağım.»

Gitti, zarar ziyan keşfi için de mahkemeye başvurdu.

Çeltik Komisyonu, öbürsü gün öğleden sonra, Sazlıdere köyüne gitti. Köyde siniler sinek bile yoktu. Issızlıktan tın tın ötüyordu köy. Akan suların ortasında, virane köyde, parmakları ağzlarında kalakaldılar. Bu sırada köyün öbür ucundan birisinin geldiğini gördüler. Yaklaştı. Bu Memed

Aliydi. Boynunu içine çekmişti. Yüzü sapsarıydı. Kolları ölgün ölgün iki yanında sallanıyordu.

«Siz hoş gelmişsez. Başım üstünde, gözüm üstünde gelmişsez.»

Kaymakam sordu:

«Bu ne hal Memed Ali?»

Memed Ali acı acı gülümsedi:

«Hep satmışdır evi gitmişdir. Köy boşdur. İşte hal budur. Okçi satın almıştır.»

Doktor:

«Ya sen ne geziyorsun burada?»

«Koyümdir gezirem. Ben çıkmamışem. Pere almamışem Okçi peresi bende sökmezdir. Ben Memo Aliyem. Benim ölisi çıkmışdır köyden. Tohdur beğ bene gulak ver. Su bırakmış evime Okçi, çıkmemişem. Uç oğul, iki gızık, bir avradı vardır benim, köyden çıkmamışem. Siz de hükümatdır. Kesmişdir Okçi suyi.»

Komisyon, Sazlıdere köyünde daha birkaç sakin bulunduğuandan, Okçuoğlunun arzuhalinin, doğru olmadığına, suyun akıtılmamasına karar verdi.

Bunu duyan Okçuoğlu, çılgına döndü. «Vay,» dedi. «Vay namussuz herif... Alacağın olsun. Seni bu sahaya gömdürmezsem...»

Böyle işler için, gerekince emrine hazır adamları vardı.

«Gidin bir çaresine bakın o herifin.» dedi. «Mutlak bir hal edeceksiniz. Hiç olmazsa yaralayın. Bir hal edin de...»

Memed Ali zaten bunu bekliyordu. Filintası kucağında, huğun karanlık köşesine sinmişti. «Gelen Okçidir, onin ana-sini... Aaah, gelmiş Okçi... Tam iki gözünün ortası... Aaaaah bavo!...»

Gece yarıyı geçmiş, beş karartı elini kolunu sallaya sallaya geliyordu. Memed Ali: «Kimdir o?», diye sordu. Ötekiler cevap vermeyip, ona kurşunla karşılık verdiler.

Tetikteydi. Beş karaltıyı hedef alıp, oldukları sahayı makinalı gibi tarattı. Uzun uzun karanlığa kurşun sıktı. Ötekiler yatıp kalmışlardı oldukları yerde...

Olayın sabahı Okçuoğlu, yanında kasabadaki Memed Alinin akrabası dükkancı Reşit Ağayla Sazlıdereye, doğru Memed Alinin evine geldi.

Okçuoğlu:

«Etme,» diyordu. «Etme Memed Alim. Söndürme ocağımı. Koca köy çıktı. Sen de çık. Bin lira vereyim. Ne istersen vereyim de çık. Servetim batıyor. Çık!»

Memed Ali cevap vermiyordu.

Sonra Reşit Ağa onu bir tarafa çekip belki iki saat, durmadan konuştu. Bir kere olsun Memed Ali ona da ağzını açmadı. O bıraktı, Okçuoğlu aldı. O yoruldu, Reşit Ağa aldı. Memed Ali ağzını açmadı. Taştan gibi duruyordu. Akşama doğru, yorulmuş, bitkin atlarına binip gittiler.

Bu sefer Okçuoğlunun işi daha çok sarpa sarmıştı Candarmalar değişmiş, yerlerine gelenlerse, yalnız geceleri bırakıyorlardı suyu. Böyle giderse, çeltik zayıf çıkacak, bire on bile vermiyecekti. Daha yeni yeni göğeriordu. Filizken çeltik çok su ister. Sakalar gündüz sular akıp gitmesin diye kanalların ağzını kapatıyorlardı ya, para etmiyordu.

IX

Bütün bu olanlar bitenler şaşırtıyordu onu. Bu insanlar, ne insanlar böyle? Faydalarının dışında gözleri dünyayı görmüyor. Görmüyor değil, bir kuruş için bir insana kıyabiliyorlar. Her yıl, sırf çeltik yüzünden binlerce kişi, çocuk ölüyor. Onlara analar «Katiller,» diye bağırıyorlar. Onlar gene tınmıyorlar. Bir kasaba halkı ellerinden zar ağlıyor. Onlara, yüzlerine karşı değil ama, arkadan arkaya düşman kesilmiş. Çok zaman, yalınayak, başıkabak, imanına tak demiş bir köylü, çarşının orta yerinde bir çeltikçi ağasının suratına bütün kinini kusuyor. Zehir gibi. Öteki oralı bile olmuyor.

Çeltikçiler, yıllardan beridir ki, böyle bir belaya ilk defa çatmışlardı. Hem de ne püsküllü bela! Gözünü taştan budaktan sakınmıyor. Şimdiye kadar gelen idare amirlerinin iyi kötü hepsinin bir yolu bulunmuştu. Buna hiçbir tedbir kar eylemedi. Can çıkmayınca umut çıkmaz. Bekliyorlardı.

Köylülere memnundular. Bir çok saha, yarı ekilmiş, yarı ekilmemiş duruyordu. Çoğuna bir gün su veriliyor, iki gün verilemiyordu. Bu gidişle nasıl olsa bütün çeltikler kuruyacaktı. Sinek de olmayacaktı. Daha şimdiden inanılmayacak kadar az sinek vardı, öteki yıllara bakarak. Bazı köylerde hiç yoktu bile.

Bir de yıllardır olmayan bir şey olmuştu: Fıkara köylüler her istedikleri zaman Kaymakamı görebiliyorlar, dertlerini uzun uzun anlatabiliyorlardı. Eskiden tam bunun aksiydi. Eşraf, Kaymakamlık Dairesine ikinci bir kulüpmüş gibi oturup akşamlara dek sohbet ediyordu. Bir eşrafın parmağı olmadan hiç fıkara köylünün işi çıkmıyordu buradan. Bu yüzden de köylerde eşrafın nüfuzu arttıkça artıyordu. Şimdiyse haysiyetleri köylüler yanında beş paralık olmuştu. Bu yüzden deli oluyorlardı.

«Ne demek olsun efendim! Bir Kaymakam, koskoca devletin bir temsilcisi olsun da alsın karşısına yalınayak, başıkabak köylüleri çene çalsın. Hükümetin itibarı beş paralık oldu. Bu iş çoluk çocuk işi değil.

Çıkıyorlar mektepten, yürü Kaymakamsın. Ne demek efendim! Bu işler kolay mı? İşte misali meydanda. Geldi geleli bir çuval inciri bok etti.»

«Kahve etmiş. Ayağı çarıklıkların kahvesi Kaymakamlık Dairesi...»

«Bunun soyunda mutlak çingenelik var. Yoksa...»

«Ayak takımına bu kadar değer vermezdi.»

«Orospu dölü...»

«Kimbilir aslı ne, cibilliyeti ne! Okumuş mektepte... Zurnacı Aptal Kör Velinin oğlu da okusun Kaymakam olur...»

«Devir o devir. Ne şaşkın, ne gavur devir.»

«Koskoca adamlarla uğraşır, ölümlerine çalışır da, çeltiklerini kurutur da Vayvaylı Osman gelince ayağa kalkar. Vayvaylı Osman da nedir ki, boşuna sakal büyütmüş.»

«Gidecek.»

«Yakında tel gelir.»

«Eli boş dönmezler Ankaradan.»

«Hiç bir zaman dönmediler.»

«Dönmezler.»

«Yakında yürür.»

« Nereye?»

«Vanın Muradiyesine. Bitlisin bilmem ne kazasına. Belki de cehennemin dibine. ..»

« Yürür.»

«Bakın hele itin oğluna!... Vayvaylı Osman gelince...»

Vayvaylı Osrnan kısa boylu, ak sakallı, altmış yaşında, güleç yüzlü bir adamdı. Yüz dönüm tarlası, bir tek karısı vardı. Tarlasını, bu yaşına göre, kendisi eker, kendisi biçerdi. Tarlası en verimsiz yıl bile bire otuz, otuz beş verirdi. «Ben tane tane toplarım. Toprakta bir tek tane bile bırakmam. Sizinkinin yarısı toprakta kalır da onun için verimsiz olur sanırsınız» derdi. Oldu bitti, ağa gibi, memurlar gibi giyinirdi. Onu, çarşıda her gören Vayvaylı köylü Osman değil de emekli muhasebe müdürü Osman bellerdi. Bastonu bile eksik değildi. Onun bu haline, şehirliler, ağalar gülerlerdi. «Bak hele bir köylü parçasına bak! Yorganına göre...» Çok duymuştu. Aldırmazdı. Köyde, çalışırken öteki köylülerden hiç farkı yoktu. Öyle uzamış, kirli, tozlu ak sakallar, açık, güneşte yanmış, kıllı bağır... Kocaman, yarılmış tırnaklarına kir dolmuş eller... Kocaman bastıkça yayılan, yarık yarık ayakkabısız, ayaklar... Vayvaylı Osman!

Vayvaylı az bir günde Kaymakamın candan ahbabı olmuştu. Daha önce Resul Efendi Kaymakama onu iyice tanıtmıştı. Her gün, hiç olmazsa bir saat Kaymakama uğruyordu. Konuşkan bir adamdı. Odaya girer girmez, Kaymakam onu mesut bir gülümsemeye karşılıyordu.

Daha saat dokuz buçuktu. Osman Ağa içeri girdi.

«Vay Osman Ağa! Ne var, ne yok? Nerelerdesiniz bir haftadır?»

«Sorma beyim. Kasabaya gelemez oldum. Seni göremez oldum.»

«Sebep?»

«Sorma...»

«Söyle, söyle.»

«Sebep, ben seni severim ya, gelir giderim ya. Çeltikçiler benim üstüme çok düştüler. Söyle dediler Kaymakama, vazgeçsin. Ne isterse verelim. Nasıl olsa buradan yakında gidecek. Ankaraya giden hiçbir heyetin geri boş döndüğünü görmedik. Benim de onların bu teklifi zoruma gitti. Uğramam dedim kendi kendime bir daha Kaymakama. Sonra dedim ki, benim bu işte

suçum ne! Denize düşen yılanı sarılır. Boş ver deyyuslara. Uğrarım Kaymakamıma. Yiğit oğluma.»

Kaymakam güldü.

Osman Ağa da. her zamanki gibi anlatmağa başladı. Kaymakamı kaç defa görmüşse, her seferinde de aynı şeyleri anlatmıştı.

"Ben, ben ki yedi çocuk vermişim kara toprağa. Sıtmadan. Sıf çeltik yüzünden kör ocaklara oturmuşum. Ben nasıl gider de derim Kaymakama, Kaymakam, sana para verecekler, yoksa seni öldürecekler. Bırak sularını da sinek alsın ortalığı. Elalemin çocukları sıtmadan ölsün. Kırılsın. Şimdi bir sinek başlar Kaymakamım, gökyüzünde bulut gibi döner. Bir sinek başlar... Evlerde, cibinliklerde durulmaz. Yarar parçalar adamı... Bir yaz bütün köy uyku yüzü görmez. Sinekten ev aralarında döner dururlar sabahlara dek. Sinek ışıktan kaçır. Biz köycek toplanırız köyün meydanına her gün bir harman batos sapı yakırız. Uyuyamayız. Atlar, sığırlar bile duramaz olurlar sinek elinden. Sabah bakarsın, atların, ineklerin sırtları kıpkızıl, kana kesmiş.»

Konuştı, konuştu...

Bir de Kaymakamın yüzüne baktı:

«Ne o? Ne o Kaymakamım? Dudakların uçuklamış. Sıtma mı?»

«Sıtma,» dedi Kaymakam içini çekerek.

«Vay oğlum vay!»

Sonra kalktı.

«Bu dinsiz çeltikçiler, seni de sıtmalı ettiler ha? Bunlardan korkulur. Amanı bilin mi, sağlam dur. Gözünü seveyim sağlam dur. Amanı bilin mi oğlum, zayıf olup da suları bırakma! Ektirme çeltiği bu dinsizlere.»

Kasabaya köylerden hasta akını başlamıştı. Sabah erkenden gelen hastalar Doktorun muayenehanesi önünde kuyruk oluyorlar, gece yarısına kadar bekliyorlardı. Doktor durmadan kinin iğnesi yapıyordu.

Arabaların içine uzatılmış sıtmadan tir tir titreyen, yüzüne gözüne karasinek çokuşmuş, boyunları sivrisinek yeniği içinde, kıpkızıl yaraya kesmiş; çocukları, duvar diplerine uzanmış, gözleri çukura batmış kadınları, inliyen, çubuk gibi kalmış kederli korkak delikanlıları görüyor, akli başından gidiyor. Dişlerini gıcırdatıyor: «Nasıl olur? Hükümet bu faciaya nasıl müsaade eder?»

Günlerdir dilinde bu! Gece gündüz tekrar edip duruyor:

«Nasıl olur? Nasıl, nasıl olur? Çukurova bir pamuk bölgesidir. Pamuğu söküp yerine pirinç ekiyorlar. Pamuk ölüyor. Birkaç adam kolaylıkla bol kazanç sağlıyor diye. Nasıl, nasıl, nasıl olur? Atacaklarmış!... Kanuni ödevimi yapmışım diye nasıl atarlar?...»

Derken, bir sabah erkenden Ankaraya giden çeltikçi heyeti geldi. Pırıl pırıl arabalar ardı ardına dizilmiş, çarşının ortasından ağır ağır geçtiler. Çeltikçiler, başlarını otomobillerin pencerelerinden çıkarıp sevinçle dükkancıları selamlıyorlardı. Sonra Pazaryerinde durdular. Kucaklaşıyor, öpüşüyordular. Bu mesut olayı zurnacı Kör Veli de duydu. Davulu çekip Pazaryerine geldi. Pazaryeri öyle dolmuştu ki, iğne atsan yere düşmezdi insandan. Çeltikçiler, çeltikçilerin akrabaları, çeltik sakaları, elçibaşları, su sahipleri, tarla sahipleri, dalkavuklan, hasılı çeltikten en ufak bir çıkarları olanların hepsi gelmişti. Gülüyorlardı. Alay ediyorlardı.

Murtaza Ağanın başına büyük bir kalabalık toplanmıştı. Murtaza Ağa habire yağıp gürlüyordu:

«Getdim Dahiliye Vekiline efendim dedim, biz, dedim, bu vatanın evladıyık, dedim. Zulum altında yaşamağa mecbur muyuk? dedim. Sordum. Biz zulum altında, barnak gadar bir. çocuğun zumu altında, inim inim inliyoruz dedim. Siz bize Gaymakam deel derebeyi göndermişsiniz, dedim. Halbuysaykim, dedim, büyüklerimizin, Cumhuriyet Hökü-metinin sayesinde derebeylik çoktan göçtü. Biz derebeylik zamanım unuttuk bile. Var, derebeyi var ama. onlar köyleri pislerler. Biz gasabamıza onları sokup da, gasabamızın gül adını lekeleyemek, dedim. Bu milletin derebeyliğe ta hammülü galmamışdır. Biz melmeketimizi Evrepanın yanı na, hizasına çıkarmışık. Ben bir köylü parçası, çiftçi parçasıyım, bu vatan için bütün servetimi toprağa serptim. Geldi derebeyi galıntısı zart zort etti. Suyumuzu

kesti. Milletin candarmasını da zalim emellerine alet eyledi, dedim. Eyledi efendim. Bendlerin başına candarma dikti, dedim. Ben dedim, bu vatan için olmasa, ordumuzun ihtiyacı için olmasa bir tane bile çeltik ekmem. Pamuk ekerim efendim. Dedim ki bu kadar fedakarlıkta bulunayım da ben barnak gadar oğlan gelsin suyumu kessin! Ben Murtazayım. Garadağlıoğlu Murtazayım, bunu ona bırakır mıyım? dedim. Dedim ki efendim derebeylik öldü. Millet şimdi hür. Hür oğlu hür. Kimseye şuradan kalk da şuraya otur diyemezsin. İşte öyle oldu ortalık. Bir çobana, kapıyın itine bile. Hep sizin sayenizde. Öyleyse ne demeye bir derebeyini başımıza yollarsınız? Sokakta, çarşıda gamçıyla adam döver. Ürüşvet alır, köylüleri soyup soğana çevirir. Dayiresi, görsen efendim paşam, dedim, ayağı çarıklı köylüyle dolar... Köylüler ona yağ getirirler, ekmek bile getirirler. Geldi geleli lokantadan yemek yemez, dedim. Dedim, dedim, dedim oğlu dedim. Ağzıma ne geldiye dedim. Bizim dedim, bizim partimiz var olsun dedim. Düşündü, düşündü, düşündü...

Dazlak gafasını, gaşadı düşündü. Galemin ucunu ağzına sokdu düşündü. Yazdı yazdı... Bana bakdı gene yazdı... Yazdı babam yazdı... Yazdı da yazdı... Sonra gözlerini bana dikti, gözlerimin içine beni yiyecekmiş gibi bir zaman baktı. «Pekeyi Murtaza Beğefendi,» dedi. «Anladım işi. icabına bakarım onun.» Ben de eline sarıldım, taşakkur ederim paşam, dedim. Çolumu çocuğumu, ordumuzun gıdasını gurtardın zolumdan, dedim. Çıkdım geldim. Geldim. Sonra da arkadaşlar çıkdılar, gasabada huzur galmadı dediler. Bir eyice berkitdiler benim dediklerimi. .. Gasabanın da huzuru sahiden kaçtıydı. Bereket versin...»

Sonra başını göğe kaldırdı: «Şimdi Murtaza Ağası onu öyle bir uğurlasın ki, felek de maşallah Murtaza desin. Murtaza Ağası onu öyle bir uğurlasın ki tüm Çukurovanın parnağı ağzında kalsın. Ağzının içinde... Şan olsun melmekete. Bir uğurluyacağım ki onu...»

Ağlamsı ağlamsı bir hal aldı: «Uğurluyacağım ama, gene de öldürdü beni. İflahımı kesdi. Gaç para eder. İflas ettirdi. Çeltik bire on bile vermez. Zarar, zarar, zarar... Gene de bir uğurluyacağım ki onu...»

«Uğurla, uğurla,» dediler. «Haketti.»

Murtaza Ağa, uzun boyuyla kalabalıktan dışarı yürüdü:

«Hele ben gideyim de Şu uğurlama hazırlığını yapayım. Vakit galmadı.»

Resul Efendi olan biteni dakikası dakikasına haber alıyordu. Bütün konuşulanları biliyordu. Haberi alınca beli kırıldı. Uzun zaman sandalyesinden kalkamadı. Güzleri bir noktaya dikilmiş kalakaldı. Yüzünü gören korkardı. Bütün kanı çekilmiş, yüzü, suyu sıkılmış limona dönmüştü. Öğleye doğru kendini ancak toparlayabildi. Olay Kaymakamın. da kulağına çalınmıŐtı.

«Öldüm,» dedi, «öldüm Kaymakam evladım. Emekliliğime on altı ay kalmıştı. Hiç kimse değil de ben öldüm. Hiç kimse... Aaah Fikret Bey idare etseydiniz. Őunları, birazcık idare etseydiniz. Başıma bu işler gelmezdi. Aaah Fikret Bey, gençlik kanı Fikret Bey...»

«Ne var Resul Bey?»

Yüzü solgun, keskindi. Güzleri inatçı inatçı parlıyordu:

«Buradan atıldınız!»

«Ne?»

«Buradan başka yere naklediidiniz.»

«Nereden öğrendiniz? Öyle bir yazı mı geldi?»

«Gelmedi efendim, gelmedi ama, ben bilirim. Çeltikçiler gelmişler, bayram ediyorlar.»

«Eeee?»

«Boş yere bayram etmezler onlar. Nakledildiniz. Öldüm. Emekliliğime de on altı ay kalmıştı.»

Fikret Bey başını elleri arasına aldı:

«Nasıl, nasıl olur Resul Bey! Bunu nasıl yapabilirler bu haydutlar?»

Etrafında her şey silindi. Koskoca, ıpıssız bir dünyada tek başına kaldı. Korkunç bir karanlığa düştü. Yuvarlanıyordu. Bıçak gibi keskin, hissedilir bir yalnızlık duydu. Ta iliklerinde duydu. Akşama kadar kim geldi, kim gitti, ne imza etti, ne söyledi farkında değildi.

Birdenbire içinde bir şeyler duydu. Ta yüreğinde... Bir yerleri acıyordu. Neresi ama, hiçbir yeri. .. Ama acıyordu. Yüreği sıkılıyordu. Şöyle bir kendini yokladı. Büzüldü. Korkuyordu. Bir yerinin acıdığı, acır gibi olduğu belki de içindeki korku! Neden korkuyordu? Öldürülmekten mi? Buna ihtimal yoktu. Bir Kaymakamı kolay kolay vuramazlardı. İşinden de edemezlerdi. Olsa olsa başka bir yere tayin ederlerdi. Döğülecek miydi? Hayır. Ya ne? Korkuyordu. Sebepsiz korkuyordu. Korkmak için korkuyordu.

Sabaha kadar uyumadı. Yatakta büzüldü kaldı. Yüreği tetikteydi. Bir felaket bekliyordu. Kalktı, tabancasını doldurdu. Yastığının altına koydu. Tabanca bir hoş yağ kokuyordu. Makina yağı... Habire sinekler vızıldıyordu.

Erkenden kalktı. Savrun kenarına gitti. Çay sapsarı, kehrübar sarısı akıyordu. Yukarılara çeltik ekildiğini ve çeltiğin ayaklarının, yani tarlalardan geri gelen suların Savruna döküldüğünü hatırladı. Bütün kasaba çeltik tarlalarından süzülüp gelen bu sapsarı suyu içiyordu.

Sabah durgundu. Ağırdı. Neredeyse güneş kızdıracaktı. ilk ışıklar kurşun gibi ağır, çökecekti. Tatsızdı. Zaten çok halsizdi. Birden korktu. Birşeylerden korktu. Koşar adımla daireye döndü. Bir çay istedi. Simitle içti. Nerminle babasını, hatırladı. Eskiden hayal gibi gelirdi Hüsnü Beyin anlattıkları.

Saat dokuzda Resul Efendi geldi. Ağlamaklıydı. Onu anlamıyordu. Bu kadar çok mu seviyordu kendisini? Zavallı adam! Bu canavarlarla yıllarca cebelleşmişti. Hâlâ da cebelleşiyordu.

Saat on bire doğru Resul Efendi birtakım kağıtlar getirdi ona. Elleri uçacakmış gibi tir tir titriyordu. Kağıtlar karmakarış oluyordu elinde. Sarhoş gibi de sallanıyordu. Gözlerinin akı kalmamış, tüm karaya kesmişti. Halsiz, duyulur duyulmaz bir sesle:

«Demedim mi?» dedi elindeki kağıtları zorla uzattı.

Kaymakam aldı okudu. Bir daha okudu.

«Doğru mu? Nasıl yaparlar bunu? Nası!? Ha Resul Bey? Sizi de vekil etmişler yerime. İşte bu iyi İşte beni giderken sevindirecek bir hadise olmuşsa o da budur. Buna sevindim. Ne iyi oldu. Yerime siz vekil oldunuz. Ama nasıl yaparlar Resul Bey? Haa?»

«Bilmem... Yaparlar.»

«Kağızman ha? Karsın Kağızman kazası Kaymakamlığına... Orada da çeltik ekiyorlar mı? Haa ne dersin Resul Bey?»

«Bilmem. .. Bel ki.»

«Söyle Resul Efendi. Hademelere söyle de bavulumu, yatağımı hazırlasınlar. Bir otomobil bulunur mu Resul Bey? Haa? Gidecek bir vesait bulur muyuz? Vay anasını Resul Efendi! Dedikleri nasıl da çıktı!»

«Çıkar, çıkar. Çıktı ya!»

«Resul Bey!»

«Efendim.»

«Sizi de vekil tayin etmişler Resul Bey.»

«Evet efendim.»

«Şimdi bunlar bütün sahalara ruhsat alırlar değil mi?»

«Alırlar efendim.»

«Köylerin içine kadar çeltik ekerler değil mi?» «Ekerler efendim. Ekerler ama...»

«Ekerler aması ne?»

«Ekerler ama...»

Resul Efendi gülümsedi:

«Ekerler ama...»

Kaymakam:

«Evet ekerler ama...»

«Ekerler ama, bire on bile alamazlar. Atı alan Üsküdarı geçti. Bu yıl ziyandalar. Masraflarını bile çıkaramazlar. Ekme zamanı geçti. Ekerler ama...»

Resul Efendi, sevinçli sevinçli gülmeğe başladı.

«Oh olsun deyyuslara... Benim istediğim de buydu zaten. Ekerler, ekerler ama...»

«Demek Resul Efendi?...»

«Evet efendim.»

«Şu koskoca ova, bütün bütün bataklık olur. Değil mi?»

«Olur efendim.»

«Bir iki adamın kazancı için bu kadar insan sıtmadan ölür değil mi? Keyfi için. ..»•

«Ölür efendim.»

«Sizi benim yerime vekil tayin etmişler Resul Bey»

«Evet efendim.»

«Uğraşmak, mücadele etmek para etmez değil mi?»

«Etmez efendim.»

«Resul Bey!»

«Evet efendim.»

«Bana bir vesait-Resul Bey! Ne olursa olsun. At, eşek,, araba Resul Bey... Yarın sabah erkenden Resul Bey.»

«Size otomobil vermezler efendim.»

«Başka bir şey. At. Mesela at arabası...»

Resul Bey yüzünü kırıştırdı. Düşündü:

«Durun durun Kaymakam Bey. Buldum. Hamza dayının otomobili var. Ford, eski bir Ford. Yolda bozula yapıla istasyona üç günde varırsınız. Bozulmazsa. o da şansınıza. 1917 modeli. Tamam. Şimdi candarmayı gönderirim. Gelsin Hamza Dayı.»

«Gelsin gelsin. Resul Bey!»

«Efendim?»

"Ben doğru Ankaraya gideceğim Resul Bey.»

«Gidin efendim.»

«Ben bunları, bu faciaları gözlerimle gördüm. Gözümle gördüm. Orada anlatacağım.»

Resul Efendi elinde olmadan bıyık altından gülümsedi.

«Mücadele. Sonuna kadar mücadele. Değil mi Resul Bey?,,

«Mücadele efendim.»

Resul Efendi bu sefer belli edercesine gülümsedi. Kaymakam gördü.

«Neden gülümsediniz Resul Bey?..

«Mücadele efendim.»

.. Yaa Resul Bey. Yılmamak gerek. Mücadele Resul Bey. Sonuna kadar.»

Az sonra Hamza Dayı geldi. Yaşlı bir şofördü. Elleri, gömleği yağ içindeydi.

«Götürelim efendim,» dedi. «Götürelim ama, bunlar bana düşman olurlar.»

Resul Efendi atıldı:

«Korkma Hamza Dayı. korkma. Ben hallederim. Korkma. Ben kalıyorum. Buradayım. Ben gönderdim Hamza Dayıyı derim. Ben Vekilim. Beyin vekiliyim. Yeni Kaymakam gelinceyedek.»

«Kefilsen...»

«Kefilim, kefilim.»

Çıktılar.

Gözleri hayretten kocaman kocaman açılmıştı. Sazlıderenin bataklığı, Vayvaylının Osmanı, bulut misali sinekler... Nasıl, nasıl, nasıl olur?

Uykuda gibiydi. Bazan kendine geliyor, kızıyor, köpürüyor, kendi kendine. «yapacağımı bilirim onlara,» diyor. «Bilirim.»

Biraz sonra tekrar şaşırıyor. Uykuda gezer gibi oluyor, şaşırıyor.

Hükümetin önüne birkaç meraklı birikmiş. Birkaç acı yüzlü köylü... Sıcak bastırmış kavuruyor.

Hademeler bavulları, portatif karyolayı, yatağı otomobile koydular. Otomobil gürültüyle çalışıyor, zangır zangır titriyordu. Her bir tarafı dökülmüştü. Paslı demirleri meydandaydı. Farlardan birisi hiç yok, birisi de sarkıyordu. Tenteler parça parça, delik delik... Toz içinde kalmış. Yağlı yağlı... Salkım saçak... Tenteler otomobilin her bir yerinden sarkıyor. Yanlıklık olmasın. Model 1917 değil, 1920 Ford.

Kaymakam, Resul Efendinin, memurların, hademelerin, oradaki birkaç köylünün ellerini sıktıktan sonra, başı yerde, hiçbir yanına bakmadan Hamza Dayının yanına bindi. Motör gürültüyle çalıştı. Otomobil yürüdü.

Çarşının ortasından geçerlerken dükkancılar kapıya çıkıp seyrettiler. Çeltikçiler Tevfiğin kahvesinin önüne birikmişlerdi. Onlar da kahkahayla, hep bir ağızdan Kaymakama güldüler.

Murtaza Ağa:

«Gözümün çiçeğini ye, Gaymakamım,» diye bağırdı.

Kaymakam bu sese başını çevirdi. Çeltikçileri kendisine gülerken gördü.

Köprünün üstüne müthiş bir kalabalık toplanmıştı. Hamıza Dayı bunu anladı. Otomobili daha hızlı sürdü. Otomobil, tam köprünün üstüne, kalabalığın ortasına gelince, gök gürleri gibi bir gürültü koptu. Kaymakam korkuyla kendine geldi. Yanına yönüne bakındı. Bir sürü çocuk, her birinin elinde bir teneke, bütün güçleriyle çalışıyorlardı.

Tevfiğin kahvesi önünden teneke sesini duyan Murtaza Ağa:

«Gözümün çiçeğini yesin Gaymakamım. Bakın onu nasıl uğurladım! Tam yüz elli tenekeyle. Gök gibi gürlüyor ortalık bakın.»

Otomobil geçti gitti. Teneke sesleri kesilmedi. Müthiş bir gürültü Kaymakamın kulaklarında uğulduyordu.

Hamza Dayıya sordu:

«Bu teneke sesleri de neydi?»

«Seni uğurladılar. Senin gibi giden amirleri böyle uğurlamak adettir burada,» diye gülümsedi.

Kaymakam işi anladı. Yüreğine zehir gibi bir acı oturdu. Demek son!... Başı önüne düştü.

Yol, Sazlıdere'nin alt yanından bir yerlerden geçiyordu. Gürültüyle bağırıyla biri iniyordu yola doğru. Düşüp kalka kalka koşuyordu. Kaymakamın içinden bir ürperti geçti. İçindeki zehir gittikçe tesirini gösteriyordu. Bu da yeni bir oyun olmasındı.

Düşen kalkan koşan adam, daha onlar yolu geçmeden. yola indi. Yolun ortasına dikildi. Eliyle, koluyla, telaşlı telaşlı dur işareti vermeğe başladı. Otomobil yaklaştı. Adam yolun ortasında bir ağaç gibi dimdik duruyordu. Az daha fren yapmasa Hamza Dayı, adam ezilecekti. Otomobil durmaz adam Kaymakama koştu. Ellerine sarıldı. Soluk soluğaydı. Terlemiş, terler sırtından fışkırmıştı. Her bir yanı terden ıpsıktı. Belden aşağısında da çamur kurumuştı. Yüzü kapkara kesilmiş, alnından terler süzülüyordu.

Göz göze geldiler. Adam, Kaymakama sevgiyle, muhabbetle bakıyordu. Dostça gülümsüyordu. Güneşten solmuş düşük bıyıklarında bir şeyler, bir titreme vardı. Acı acı:

«Vay başım üstünde gedesen, gözüm üstünde gedesen Gaymukaymım.»

Kaymakam bir şey söyleyemedi. Gözleri doldu. Boğazına bir şeyler düğümlendi kaldı. Adam, hâlâ soluk soluğaydı. Nefesi kesilecekmiş gibi soluyor, göğsü körük gibi inip inip kalkıyordu.

Hamza Dayı gaza bastı. Adam, yolun ortasında bir toz bulutu içinde kaldı.

Neden sonradır ki, Kaymakamın boğazındaki düğüm çözüldü. Kendi kendine gülümsüyerek: «Memed Ali, Memed Ali!» dedi. «Memed Ali, Memed Ali!...»

Gülümsüyordu.

Sonra bir ışık tutturdı. Bu, çoktandır unuttuğu, Dokuzuncu Senfoninin her zaman çaldığı bir parçasıydı.